БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
ИЮНЬ
12
ЧЕТВЕРГ
№ 135 (7981).

Өртээ 2 көп.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралында

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы июнь 10-да бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш **Л. КОРВАЛАННЫҢ** даргалаашкыны-биле эрткен эртенги хуралга Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгны улуг көдүрлүүшкүн-биле чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Чөвүлел хуралдың хүн чурумунуң мурнунда турар айтырыгларны чугаалажып турда, Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш **Ф. МУРИ**, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Т. ЖИВКОВ**, Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Секретариадының кежигүнү эш **К. Р. РОДРИГЕС**, Чөөн Пакистанның Коммунистиг партиязының төлээлериниң кежигүнү кижи, Иракттың Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **А. МУХАММЕД** олар чугаалаан.

Кежээки хуралды Бельгияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш **М. ДРЮМО** даргалаан. Ол хуралга Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Я. КАДАР**, Аргентинаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Күүскомунуң кежигүнү эш **Р. ГИОЛЬДИ**, Швейцарияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Удуртукчу комитединиң кежигүнү, секретары эш **Я. ЛЕХЛЯЙТЕР** олар чугаалаан.

ВЬЕТНАМГА ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУ, ХОСТАЛГАНЫ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАР!

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының

КЫЙГЫРЫЫ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы акы-дуңма вьетнам улуска чалбыыштыг дайынчы байырын чедирип, АКШ-тың агрессиязынга удур демиселге оон төөгүлүг чедиишкиннери-биле чүректиң бүгү ханызындан байыр чедирип тур.

Вьетнам улустуң авангарды, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязынга болгаш ооң Төп Комитединге, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы улуг патриот болгаш интернационалчы эш Хо Ши Минге онза байырны чедирип тур бис. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы — АКШ-тың империализминиң агрессиязынга удур демиселге өрүк кирикчи болгаш удуртукчу күш ол. Ол партия национал эрге-ажыктарны болгаш социализмниң Мурнуу-Чөөн Азияда мурнуу туружун чайгылыш чок камгалап турар.

Мурнуу Вьетнамның чонунуң дүрүм ёзугаар төлээлекчизи, АКШ-тың агрессиязынга удурланыышкынның маадырлыг демиселиниң шылгаттынган организакчызы болгаш баштыңчызы Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунга бодувустуң изиг байырывысты чедирип тур бис. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң политиктиг программазы болза бүгү Мурнуу Вьетнамның чонунуң чөптүг хосталгалыг демиселинге ооң чаңгыс аай боор каттыжарының үндезини болур.

Делегей Чөвүлел хуралы 1969 чылдың май 8-те Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Төп Күүсекчи Комитединиң «Вьетнамга тайбыңны катап тургузарынга дузалаар сорулга-биле Мурнуу Вьетнам айтырыын ниити шиитпирлээриниң принциптери болгаш утказы» деп 10 чүүлде илдип үндүрген программазын чугаа чокка деткип турар.

Ол программа Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгазының үндезин принциптерин болгаш Вьетнамда амгы байдалды барымдаалап турар. Ол Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң 5 чүүлден тургустунган политиктиг программазынга болгаш туружунга үндезилеттинип база Вьетнамның Демократтыг Республиказының Чазааның 4 чүүлден тургустунган туружунга дүгжүп турар. Мурнуу Вьетнам айтырыынга хамаарыштыр саналдаттынган шиитпир вьетнам улустуң национал эргелеринге болгаш бүгү делегейде тайбыңның эрге-ажыктарынга тааржып турар. Ол санал мурнуу-вьетнам чоннуң бот баш миннир эргезин болгаш Вьетнамга быжыг тайбыңны магадылап, база Индий-Кыдаттың өске-даа улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

ВЬЕТНАМ УЛУСТУҢ БОДУНУҢ АДА-ЧУРТУН КАМГАЛААР ЭРГЕЗИ—БҮГҮ УЛУСТУҢ БОТ-КАМГАЛАНЫР ЫДЫКТЫГ БОЛГАШ ДЭЭШ, ХАЛДАП БОЛБАС ЭРГЕЗИ ОЛ.

Хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң демисели улустарның ханы хүндүткелин болгаш магадалын хайныктырып турар. Вьетнам улустуң эрес-шудургу, маадырлыг чоруу болгаш бодунуң тиилээринге бүзүрели болза империализмге удур, тайбыңны камгалаары дээш, мөлчүлгеден болгаш дарлалдан улустарны хостаары дээш демиселге үлегер-чижек болгаш идиг боор турар. Бодунуң Төрээн чуртун камгалавышаан, вьетнам улус ооң-биле бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүседип, бүгү делегейге тайбыңны хандырарының буянныг чаагай херээнге бараан боор турар.

Вьетнам улустуң бо ханызы-биле чөптүг демиселинге бистер ооң талазынга быжыг болгаш эп-сеткил кадып туруп келген, туруп турар болгаш моон соңгаар турар-даа бис.

АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң маадырлыг демисели болза социализм биле империализмниң аразында, депшилгениң болгаш реакцияның күштериниң аразында бүгү делегей демиселиниң эң чугула тудуш кезектериниң бирээзи боор турар.

Вьетнамда чепсектиг интервенцияны боттандырбышаан, АКШ-тың империалистиг күштери Азияда социалистиг мурнуу туруштарның бирээзин чылча шавар, Индий-Кыдаттың улустарының тайбыңче, хосталгаже болгаш депшилгеже оруун дуглаар, Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада национал-хосталгалыг революсчу шимчээшкинге согуг таварыштырар, социалистиг чурттарның болгаш бүгү антиимпериалистиг күштерниң эп-сеткил каттыштырылгазының быжыын, быжыг эвезин шенеп көөр деп оралдашкан.

АКШ-тың империализминиң ол планнары бууралашкындан чайлавас.

Социализм чурттарының, бирги ээлчегде Совет Эвилелиниң, а ол ышкаш делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының кайгамчык улуг деткимчези-биле вьетнам улус ол улустарның күчү-шыдалында кызыгаар чок деп чүвени АКШ-ка, империализмниң ол күчүлүг күжүнге бадыткап көргүскен.

Вьетнам улуска удур америк интервентилерниң үүлгеткен араатанзыг кем-буруулары массалыг узуткаашкынның биологтуг, химиктиг болгаш өске-даа чепсектерин ажыглааны — сөстүң алыс утказы-биле алырга ол коргунчуг геноцид* — кижи төрелгетенниң арын-нүүрүн киленнедип турар, ол үүлгедиглер империализмниң ылаптыг, бачыт халаптыг алыс утказын бүгү улустарның мурнунга көргүзүп берген.

Бо бүгү чүүлдер чамдык капиталистиг чурттарның чагырыкчы бөлүктеринден эгелээш эң-не калбак кезектерге агрессорну политика болгаш мораль талазы-биле аңгылап чааскаанзырадырынга чедирген. АКШ-тың бодунда безин чоннуң улам-на калбак кезектери Вьетнамда хирлиг бужар дайынга удурланып үнүп турар, ол дайынның уржуктары америк ниитилелди кайгадып элдепсиндирип турар.

Вьетнам улустуң маадырлыг шылгаралдары болза улустарның империализмге удур шимчээшкининиң тодарадыкчы факторларының бирээзи боор, аныяктарның болгаш студентилерниң дайынчы чорудулгаларында база илереп үнүп турар.

Аажок улуг шериг машиназын ажыглап турза-даа, агрессор Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрин бомбалаар чоруун кандыг-даа негелде чокка соксадыр, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң деӊ эргелиг киржилгези-биле дөрт талалыг чугаалажыышкыннарга баар ужурга таварышкан. Мурнуу Вьетнамда улустуң хостакчы чепсектиг күштери АКШ-тың интервентилеринге болгаш оларның чалчаларынга уттунмас аар согугларны үзүктел чок таварыштырып турар. Девискээриниң деңнелге чок хөй нуруузунда улустуң эрге-чагыргазы тургустунган. Буурап хоовураан чалча ёзу-чурум чүгле АКШ-тың боо-моңгузунуң күжү-биле аргастанып турар.

Бо дээрге маадырлыг вьетнам улустуң, социализмниң делегей системазының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, тайбыңга ынакшылдыг болгаш депшилгелиг бүгү күштерниң чугула чедиишкиннери-дир.

Вьетнамның чедиишкинниг демисели күштерниң делегейде деңнигүүр байдалында өскерлиишкиннерни, социализмниң, демократияның болгаш национал хосталганың күштериниң делегей хемчээлинде өзүп турар күчүзүн илередип көргүзүп турар.

АКШ-тың агрессиязынга удур Вьетнамны деткиири дээш калбак шимчээшкинде кижи төрелгетенниң ниити дайзынынга — империализмге удур демиселге сырый каттыжарынче болгаш чаңгыс аай хөделиринче делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, а ол ышкаш бүгү-ле антиимпериалистиг күштерниң чүткүлү көскү, тодазы-биле илереп турар.

Вьетнам патриоттарның демиселиниң көргүзүп турары болза: ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР, ХОСТАЛГАЗЫ БОЛГАШ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУ ДЭЭШ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ДЕМИСЕЖИП ТУРАР УЛУСТУ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ, БҮГҮ СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРГА БОЛГАШ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙДЕ ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ КҮШТЕРГЕ ДЕТКИТКЕН УЛУСТУ — ТИИЛЕП ХОРЖОК.

НИИТИ ДАЙЗЫНГА — ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ДЕЛЕГЕЙНИҢ КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ БОЛГАШ БҮГҮ АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ БАЗА СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЛГАЗЫ УЛАМ БЫЖЫГ БОЛГАН ТУДУМ-НА, ОЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ УЛАМ УЛУГ БОЛУР.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАР УЛУСТАРНЫҢ ХОСТАЛГАЗЫНЫҢ ТУГУН УЛАМ ШИИТПИРЛИГ КӨДҮРГЕН, АГРЕССИЯНЫҢ ИМПЕРИАЛИСТИГ ПОЛИТИКАЗЫНГА УДУР ДЕМИСЕЛДИ БЫЖЫГ БАШТААН ТУДУМ, УЛУС МАССАЛАРНЫҢ АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ШИМЧЭЭШКИНИ УЛАМ КАЛБАК БОЛГАШ ДЭЭШТИГ НЕПТЕРЭЭР.

Боттарының аар-берге аштырыышкыннары турза-даа, АКШ-тың империалистиг бөлүктери Вьетнамга хамаарыштыр боттарының агрессчи неоколониалисчи планнарындан ам-даа ойталавайн, вьетнам айтырыын дайын аргазы-биле шиитпирлээрин чедип алыр дээн оралдажыышкыннарын үргүлчүлеп турар. Олар боттарының дайынныг үскүлежиишкинин калбартыр дээр айыылдыг оруунче кызыдып турары ол чорукту Лаостуң девискээринде күштүг бомбалаашкыннар болгаш нейтралдыг Камбоджага удур үргүлчүнүң өнчүк-чөңгээлери бадыткап турар.

АКШ-тың чазаа болгаш ооң Парижте төлээлекчилери Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазааның болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чөптүг негелделериниң дугайында, бирги ээлчегде АКШ-тың болгаш Мурнуу Вьетнамда агрессияның өске-даа киржикчилериниң шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүреринге хамаарыштыр чугаалажыышкыннарны ажыл-херекчи база боттуг чорударындан кызымаккайы биле ойталап турар. Ооң орнунга олар авыяастыг меге кажарлаашкыннар кылып тургаш, делегейниң хөй-ниитизин куюдуп дуурайлаар, боттарының тулчуушкун шөлүнге чедип ап шыдаваан чедиишкиннерин чугаалажыышкыннар столунуң артынга базыышкын, ыйыдыышкын аргазы-биле чедип алырын оралдажып турар.

Олар Мурнуу Вьетнамдан АКШ-тың база ооң чалчаларының шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрер дугайында кол айтырыгны шиитпирлээринден ылдап, шериглерин кайы-кайы таланың үндүрери дижир чүүлүн шургудуп турар. Ынчангаш агрессор агрессиядан качыгдаан тала-биле дөмейлежип алыксап турар ышкажыл. Ынчанмыже АКШ-тың империализми Вьетнамда агрессияны боду өскүткен болгаш кызып шырбайып үргүлчүлевишаан турар деп фактыны кажан-даа будулдуруп кааптып шыдавас.

Вьетнамда америк агрессия бүгү делегейде тайбыңга доктаамал кыжаныг боор, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү улуска шуут-ла чөңгээ боор турар. Пролетарчы интернационализмниң принциптеринге шынчы делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини вьетнам улуска бүгү-ле эргежок чугула дузаламчыны ооң чөптүг херээниң бүрүн тиилээринге чедир моон соңгаар-даа акы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыштырарының ёзузу-биле көргүзер апаар. Ооң-биле коммунистиг болгаш ажылчын партиялар бүгү делегейде тайбыңның херээнге, хосталганың болгаш социализмниң херээнге улуг салыышкынны киирер.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының бүгү-ле шиитпирлии-биле медеглээри болза, вьетнам айтырыын чөптүг шиитпирлээри чүгле вьетнам улустуң кол национал эргелерин хандырарынга үндезилээш болдунуп болур.

Ам вьетнам улустуң демисели чугула үе-чадаже кирген. Вьетнамның Демократтыг Республиказының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң инициативазының ачызында политика талазы-биле чөптүг таарыштырылганың эргежок чугула бүгү байдалдары тургустунуп келген үеде, бистер мынчаар негеп турар бис:

— АКШ Парижте дөрт талалыг конференцияда бодунуң шаптыктаашкынныг туружундан ойталаар ужурлуг;

— АКШ Вьетнамда бодунуң агрессчи үүлгедиглерин доп-дораан озал чокка соксадыр, Мурнуу Вьетнамдан бодунуң шериглерин база бодунуң чалчаларының шериглерин бүрүнү-биле үндүрер ужурлуг;

— АКШ Мурнуу Вьетнамның чонунуң бодунуң иштики херектерин даштыкыдан холгаарлаашкын чокка боду тускай шиитпирлээр эргезин хүлээп көөр ужурлуг;

— АКШ Вьетнамның Демократтыг Республиказының бүрүн эргезинге болгаш хамаарышпас чоруунга удур угланган кандыг-даа үүлгедиглерин соксадыр ужурлуг;

— АКШ Лаоста бодунуң холгаарлаашкынын болгаш агрессиязын чок кылыр, Камбоджаның девискээр талазы-биле бүдүн чоруун үрээрин соксадыр, ооң кызыгаарларын хүлээп көөр, Мурнуу-Чөөн болгаш Чөөн Азияның күрүнелеринге хамаарыштыр бодунуң агрессчи сорулгаларындан ойталаар болгаш 1954 база 1962 чылдарның Женева дугуржулгаларын шыңгыы сагыыр ужурлуг.

Бистер АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга боттарының ажык азы чажыт киржилгезинден Таиландының, Чаа Зеландияның, Австралияның болгаш мурнуу-корей чалча ёзу-чурумнуң, а ол ышкаш Германияның Федеративтиг Республиказы биле Японияның соксадырын негеп тур бис!

Хөй миллион коммунистер армиязының өмүнээзинден бүгү-ле ак сеткилдиг кижилерни, тайбың, чөптүг чорук, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу эргим үнелиг боор турар бүгү кижилерни бистиң кыйгырарывыс болза:

Америк империализмниң Вьетнамда кем-буруулуг дайынынга удурланыышкынның үнүн бүгү делегейге улам шиитпирлиг көдүрүп үндүрүңер!

Маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегей шимчээшкининге улам идепкейлиг киржиңер!

Вьетнамдан АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шериглерин үндүрерин негеңер!

Вьетнам айтырыын вьетнам улустуң чарылбас эргелерин хандырарынга үндезилеп доп-дораан тайбың шиитпирлээрин негеңер!

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң 10 чүүлдерин деткиңер!

Бистер АКШ-тың агрессиязынга удур демисежип турар вьетнам улусту деткээн антиимпериалистиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң хөй чүүл, улам күчүлүг болгаш таарыштыр башкартынган хөделиишкиннерин доп-дораан калбартырын кыйгырып тур бис.

Интервентилерге болгаш оларның чалчаларынга хереклээри-биле солдаттар, боо-чепсек болгаш материалдар дажыглап сөөртүрүнге киришпейн бойкоттаңар!

Женева дугуржулгаларынга ат салганының чыл оюнуң хүнүн—июль 20-ни Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, АКШ-тың агрессиязын соксадыры дээш демиселдиң хүнү болдуруалыңар!

Хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш чүткүлдүг шудургу демисежип турар маадырлыг вьетнам улуска хүндү болгаш алдар!

Делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының тугун улам бедик тудаалыңар!

Вьетнамга хамаарышпас, хостуг чорукту болгаш тайбыңны хандыраалыңар!

Вьетнам улустуң шынныг херээ тиилээр!

Москва, 1969 чылдың июнь 10.

---

* геноцид—улустарны аймак-сөөк барымдаалап узуткаарының эң араатанзыг үүлгедии, кижи төрелгетенге удур эң аар буруулуг херек.—Ред.

Июнь 10-да Кремльге

Акы-дуңма 75 партияларның Чөвүлел хуралы амгы үениң политиктиг төөгүзүнге бодун бүзүрелдиг-биле киир бижип турар. Коммунистерниң бүгү делегей шуулганынга ораторларның саны көвүдеп, оларның чугааларында тургускан айтырыглар улам делгеренгей болуп турар.

Чөвүлел хуралдың ажылының июнь 10-да хүнү боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш туржуп турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш деткимчениң херээнге коммунистерниң ханы бердингенин онза чайынналчаа-биле көргүскен. Эртенги хуралга Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары эш Л. Корвалан Редакция комиссиязы бодунуң чаңгыс үн-биле хүлээп алганы «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталга болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгны Чөвүлел хуралга бадыладыры-биле киирип турар дээрзин дыннаткан. Чөвүлел хурал ол документини чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Георгиевский залдың эрте-бурунгу ханаларынга алыш часкаашкыны, йөрээлдер салыышкыны диңмиреп турган. Делегейниң коммунистериниң чүректери Вьетнамның коргуш чок улузунуң эрес-маадырлыг чүректери-биле кады хап турар дээрзин ол херечилээн.

Белеткел комиссиязы документини ажылдап кылган болгаш вьетнам эштер-биле кады чугаалажып көрген деп, эш Корвалан дыннаткан. Ол сорулга-биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төлээлери Ханойга чораан келген.

«Бистиң чөвүлел хуралывыска бо чугула документини ол хире чаңгыс үн-биле хүлээп алган фактының бодула политика талазы-биле аажок улуг ужур-дузалыг болгаш бүгү коммунистерниң, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының, депшилгелиг, антиимпериалистиг күштерниң эң изиг-биле хүлээп алырының медээзи болур. Бо фактыны америк агрессияга удур маадырлыг демиселди чорудуп турар Вьетнамның ажылчы чоннары сорук кириишкин-биле уткуур апаар» деп, эш Корвалан медеглээн.

АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демисели — империалистиг агрессияга болгаш реакцияга удур хосталга болгаш депшилге күштериниң бүгү-делегей демиселиниң база бир чарылбас чугула кезээ-дир. Вьетнам черже халдап киргеш, америк империализм Азияда база бир социалистиг чөленгиишти чепсектиң күжү-биле чылча шаварын, улустарның революстуг национал-хосталгалыг шимчээшкининге согуушкунну таварыштырарын кордаан. Ындыг болза-даа империализмниң кемниг авантюразы бууралашкынга улам көскүзү-биле таваржып турар. Чөвүлел хуралдың хүлээп алган Кыйгырыынга ооң кол чылдагааның ылаптыг тодараткан. «Социализм чурттарының, бирги ээлчегде Совет Эвилелиниң, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының аажок улуг деткимчези-биле вьетнам улус империализмниң эң күчүлүг күжү АКШ-тың күчүзү кызыгаар чок эвес деп чүвени аңаа көргүскен».

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында илергейлээни СЭКП-ниң туружун акы-дуңма партияларның Чөвүлел хуралында, бистиң бүгү чуртувуста болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының ортузунда калбаа-биле чүүлдүгзүнүп, ниити-биле деткип турар. Чижээ, Польшаның «Трибуна люду» солунунуң демдеглээни болза, Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң ол чугааны ниити-биле чүүлдүгзүнүп көргени «совет коммунистерниң удуртукчузунуң чугаазында айытканы СЭКП-ниң интернационалчы туружунуң идейлиг аажок улуг зарядын хүлээп көргениниң илерели» болур.

Бүгү революстуг отрядтарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү хемчег-биле быжыглаары — улустарның антиимпериалистиг демиселиниң эчис сорулгаларын чедип алырынче коммунистерниң изеп турар оруу ындыг.

Бодунуң чугаазынга Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Я. Кадар социалистиг делегейниң төөгүлүг чедиишкиннерин, ооң иштинде венгр улустуң чедиишкиннерин чайыннандыр көргүскен. Социалистиг чурттар деӊ эргелиг, тускай догуннаан болгаш хамаарышпас дээрзин ол демдеглээн. Амгы төөгүлүг үе-чадада бистиң чурттарывыстың тускай догуннаашкынын ССРЭ-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле бистиң эвилеливис, а ол ышкаш бистиң ниитилелдиң социалистиг үндезиннериниң быжыы болгаш улам ыңай хөгжүлдези хандырып турар.

Бодунуң чугаазынга Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Т. Живковтуң айытканы болза, «делегейниң социалистиг системазы дээрге, чоок азы элээн ырак келир үеде социалистиг революция тиилээр чаа чурт бүрүзүнүң пролетариадынга чөленгииш болур күш-түр. Делегейниң социалистиг системазы — национал-хосталгалыг болгаш демократтыг шимчээшкинниң кол эвилелчизи болгаш чөленгииши, империализмниң болгаш колониализмниң кинчи-дөңгүзүнден чоокта чаа адырылган чурттарның хамаарышпас чоруунуң кол магадылалы, дайынга удур, бүгү делегейге тайбыңны камгалаар дээш демиселде кол фактор».

Антиимпериалистиг демиселдиң авангарды — коммунистиг партияларның эп-сеткил каттыштырылгаазын быжыглаарынче кыйгырыг Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Секретариадының кежигүнү эш К. Р. Родригестиң чугаазынга чайыннандыр дыңналып турган. Бо демиселге СЭКП-ниң, Совет Эвилелиниң ролюн ол демдеглээн»... Кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш совет улустуң аажок улуг когаралдарын болгаш күжениишкиннерин, ооң иштинде нацизмден кижи төрелгетенниң хостаарының херээнге ооң маадырлыг, шиитпирлиг салыышкынны киирип, 20 миллион кижизиниң амы-тынын оскунган фактыны кажан-даа уттупас бис. Шиитпирлиг кандыг-даа мөөрейлежиишкин үезинде — империалистиг чөңгээлерниң болгаш агрессияның кажарлаашкыннарының түңнелинде социалистиг системадан ооң чарылбас кезээн хоорулдурар дээр айыыл тургустунуп келгенде ССРЭ-ниң хөделиишкиннери болгаш таварылгага, база совет улуска удур кайын-даа чөңгээлер болгаш агрессия болган таварылгага Куба Совет Эвилелиниң талазынга кезээде чайгылыш чокка туржур дээрзин бо бедик индирден ооң ужурунда медеглеп тур бис.

Коммунистиг шимчээшкинни марксизм-ленинизмге үндезилээш улам ыңай быжыглаарынче кыйгырбышаан, чарылдырыкчы, антисоветтиг ажыл-чорудулгазын партияның болгаш күрүнениң албан ёзузунуң политиказы болдуруп, бүгү коммунистиг шимчээшкинге бодун удур тургускан маочу бөлүглелдиң угланыышкынын Чөвүлел хуралдың киржикчилери ханы барымдаалар-биле принципиалдыг шүгүмчүлеп турар. Болгарияның, Венгрияның, Аргентинаның, Ирактың, Чөөн Пакистанның база өске-даа чурттарның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери ол дугайын чугаалап турганнар.

Чөвүлел хуралда колдаан чаңгыс эпчө чүткүл коммунизмниң дайзыннарын дүвүредип турар. Коммунистерниң бүгү-делегей төлээлекчи шуулганын чыылдырган чаңгыс факт безин империалистиг реакцияның иштинге аймааралды болгаш шугуладаашкынны өскүткен. Бистиң марксисчи-ленинчи интернационалчы шүгүмүвүс шын шүгүм, төөгү-биле хынаттынган, аңгылар тулчуушкуннарынга шылгаттынган бо революстуг шүгүмнү моон соңгаар-даа чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг боттандырар бис!

(Июнь 11-де «ПРАВДАДА»).

ТЫВАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Дүүн Моол Арат Республиканың Тывага ийи хүн иштинде аалдап чораан төлээлери боттарының төрээн чуртунче чаныпкан. Төлээлерниң составынга МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш Рагчаа, МАР-ның Дээди судунуң даргазы эш Дамдин, Убса-Нур аймак күүскомунуң даргазы эш Намсалжав олар чораан.

Акы-дуңма Моолдан келген өңнүктер бистиң республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары-биле ужуражып, чугаалашкан. МАР-ның Дээди Улуг Хуралының Президиумунуң даалганын ёзугаар эш Рагчаа республиканың бөлүк партия, совет болгаш ажыл-агый ажылдакчыларынга совет болгаш моол улустарның аразынга акы-дуңма найыралды хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга идепкейлиг киришкени дээш «Найырал» медальды тывыскан. Олар республиканың мурнакчы ажыл-агый чери «Элегес» совхозка база барып, аңаа көдээ ажыл-агый специалистери-биле чугаалашкан, мал кажааларын көрүп, чуртталга болгаш капитал тудуг айтырыгларын, күш-ажылды болгаш төлевирни организастап турарын, коммунал бүдүрүлгелерниң ажылын сонуургаан.

Тыва АССР-ни эргип көөрде, төлээлерни ССРЭ-ниң Моолда элчини эш И. С. Щетинин, ССРЭ-ниң элчин чериниң экономиктиг айтырыглар талазы-биле чөвүлекчизи эш Б. А. Асонов, ССРЭ-ниң элчин чериниң эксперти эш Е. Г. Сухарев болгаш ССРЭ-ниң МАР-да элчин чериниң секретары эш Б. Е. Низовцев олар үдеп чораан.

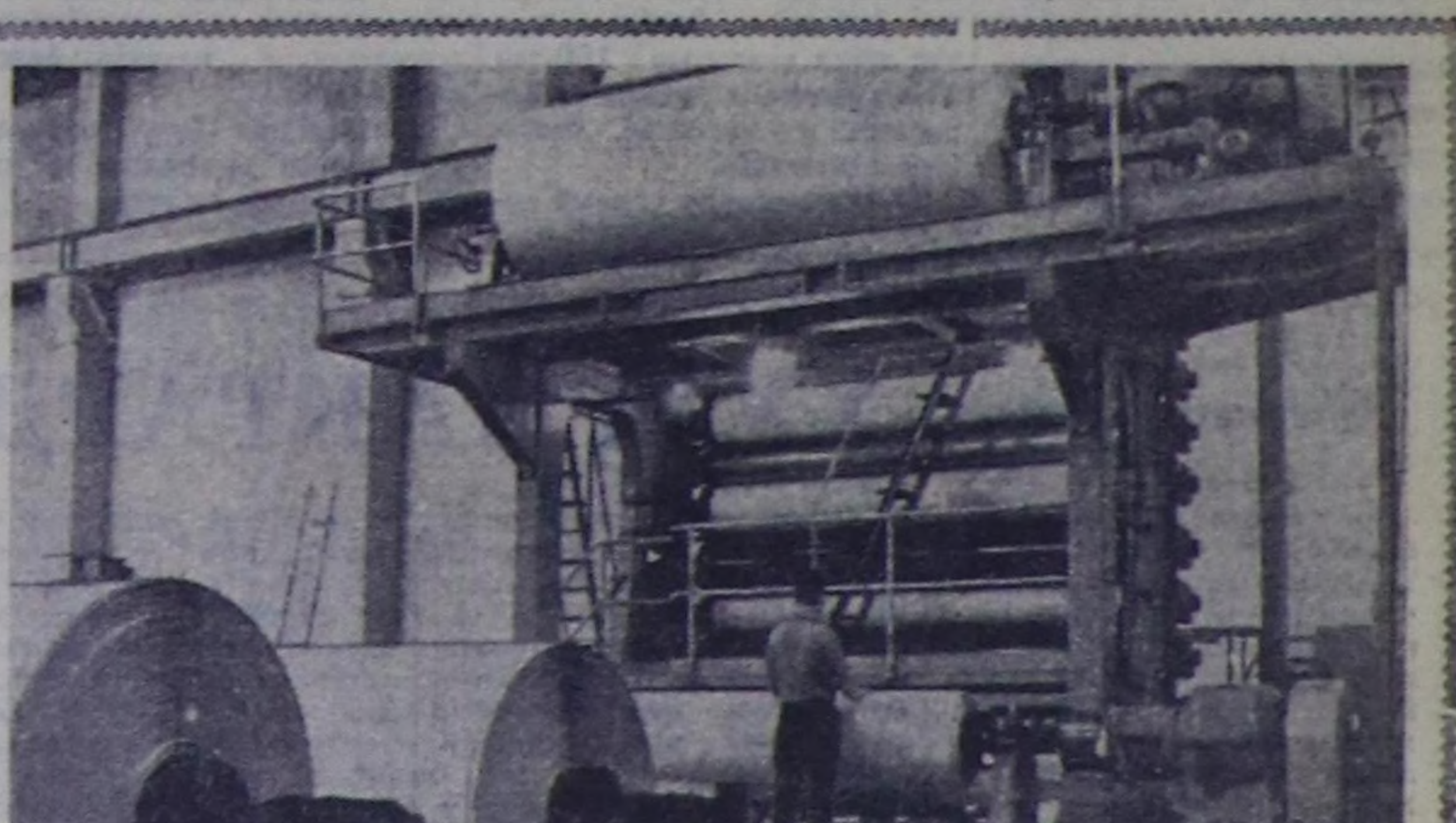

Пермь область. Чурттуң целлюлоза-саазын бүдүрүлгелериниң коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле Краснокамск хоорайның Камск ЦСК-зының ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери эрткен чылдың бүгү дургузунда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун холдан салбайн келген. Амгы үеде В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр болгаш 1969 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш цехтерде калбаа-биле нептерээн. Күрүне онаалгазындан артыкка 1500 тонна саазын бээр деп, боттарының хүлээлгезин краснокамчылар чедиишкинниг күүседип турар. Комбинаттың саныңда пландан ажыр 300 ажыг тонна типография саазыны бар апарган.

ЧУРУКТА: Камск комбинаттың № 2 цеги: пландан ажыг саазынны бүдүрүп турары.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Пролетаржы интернационализмге
шынчы чорук

ЧУРТТУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының материалдарын улуг сонуургал-биле таныжып турар. Ажылчыннар болгаш колхозчулар, албан-хаакчылар болгаш интеллигенцияның төлээлекчилери делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хүрээлеңиин улам ыңай сырый каттыштырарынче СЭКП-ниң угландырган принципиалдыг шугумун бүрүнү-биле чүүлдүгзүвүп турар. Дыңнадыгларны, ораторларның саналдарын чугаалажып көрбүшаан, ажылчы чоннар бүгү делегейниң коммунистери каттыжып, дайынга удур, тайбың, демократия, национал хосталга болгаш социализм дээш демиселиг бүгү күштерниң демиселин баштап шыдаар дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп турар.

● **МОСКВА.** «Кадыр болгаш маска» заводтуң хоочун ажылчыны Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Дюжевтиң медеглээни: бо хүннерде мен база эштерим онза хайныышкынныг ажылдап турар бис. Делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын күзелимниң онза ханыышкыны-биле таныштым. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының илергейлээн бодалы дээрге, бүгү совет улустуң бодалыдыр. Бүгү делегейниң коммунистерин улам ыңай сырый каттыштырарынче угландырган чугула шиитпирлерни Чөвүлел хуралдан хүлээп алырын манап турар бис.

«Техгорная мануфактура» комбинаттың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң быжыг, принципиалдыг туружун изин-биле чүүлдүгзүнүп көрген.

Аргыкчы А. Сорокинаның медеглээни болза, Чөвүлел хуралга санал берген ораторларның бистиң хүннериисте империализм онза айыылдыг болуп турар болгаш аңаа удур ниити, кады күжениишкиннер-биле демисежири эргежок чугула деп демдеглээни шын-дыр.

● **ЛЕНИНГРАД.** СЭКП-ниң XXII съездинин аттыг металл заводунуң слесары Н. Кузнецовтуң эштери-биле беседазынга медеглээни: «Москва Чөвүлел хуралы коммунистиг, антиимпериалистиг бүгү күштерниң сырый каттыжыышкынынга быжыг үндезин болур дээрзинге бүзүрээр бис».

— Тайбыңның болгаш социализмниң салым-чолу бүгү совет кижилерни дүвүредип турар — деп, бригадир Е. Загуляев чугаалаан.— Делегейниң коммунистериниң чаңгыс эвиниче бистиң партиявыстың угландырган күжениишкиннерин ленинградчылар деткип, чүүлдүгзүнүп турар.

● **ДУШАНБЕ.** Таджикистанның ажылчы чоннары Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турар. Чаа үнген солуннарны дораан-на ап турар. Душанбениң тудуг материалдар комбинадынга хүннүң-не ажыл хүнү Чөвүлел хуралдың ажылының дугайында политинформацияны кылыры-биле эгелээр.

● **ТОМСК.** Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң саналдарын коллективке чугаалажып турар үезинде математика машиналар заводунуң инженери В. И. Быковтуң медеглээни болза:

— Империализмге болгаш неоколониализмге удур боттарының демиселинге даштыкы коммунистиг болгаш ажылчын партиялар СЭКП-ниң дуржулгазынга болгаш ат-алдарынга даянып турар. Коммунистиг хүрээлеңниң улам ыңайгы сырый каттыжыышкынынче бистиң партиявыстың угландырган күжениишкиннери чедиишкинни чедип алыр дээрзинге бүзүрээр бис.

(СЭТА).

Ленинчи идеяларны амыдыралга

● **КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ** ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада болуп турар Чөвүлел хуралынче улуг кичээнгейни салып турар. Бо дугайында хуралдар хоорайда тууйбу заводунга, № 3 АТП-ге, типографияга болгаш өске-даа черлерге болгулаан. Тууйбу заводунга болгаш типографияга болган хуралдарның киржикчилери Чөвүлел хуралче байыр чедиришкинин чоруткулаан.

Москвада ам болуп турар Чөвүлел хурал коммунистиг болгаш ажылчын партияларның интернационалчы кады ажылдажылгазының эки үре-түңнелдиг болурун херек кырынга база катап көргүзүп, тайбың болгаш найырал, национал-хосталгалыг шимчээшкин дугайында ленинчи идеялар чер бөмбүрзээнде тиилелгелиг-биле нептереп турар-дыр дээрзин хуралдарның киржикчилери чугаалап турганнар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн болур деп турда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери Москвага Чөвүлел хуралга чыглып келгеш, ленинчи идеяларны амыдыралга канчаар боттандырарын база катап көргүзерлер дээрзин хуралдарның киржикчилери айытпышаан, Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп турарлар.

Тууйбу заводунуң коммунистериниң хуралы—ук Чөвүлел хуралдың документилериниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга канчаар тайылбырлаарын чугаалажып, ону боттандырар талазы-биле харысалгалыг кижилерни тургускулап алган.

Шынчы сөс

● **«КЫЗЫЛ ТУДУГ» ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТУДУГЖУЛАРЫ** Москвада болуп турар Чөвүлел хуралдың материалдарын улуг сонуургал-биле таныжып, чугаалажып көрүп турар. Ылаңгыя аңаа бистиң партиявыстың төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы ханы уткалыг болгаш бүгү коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң чаңгыс аай сеткил бодалын илереткен деп демдеглеп турар бис.

Эш Л. И. Брежнев бистиң чуртувустуң шапкын хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап тургаш, дараазында чижекти көргүскен: «Чүгле чаңгыс чижекти көргүзейн. Бисте чуртка сес муң хире өг-бүле хүн бүрүде чаа квартираларны ап азы боттарының чурттаалга байдалын экижидип турар».

Бо чижекти бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң мурнунга илеткээни биске, тудугжуларга улуг чоргаарал.

Чуртувустуң экономиказын быжыглаар дээш моон соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнген бис.

С. САНДАН,
тудугжу.

Чаңгыс эп-сеткил-биле деткидивис

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бистиң чуртувустуң чүрээ — Москвага эртип турарынга, бүгү совет улус ышкаш, улуу-биле чоргаарланып турар бис. Ол Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң болгаш антиимпериалистиг бүгү күштерниң сырый каттыштырарынга улуг ужур-дузалыг.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сеткил ханыышкын-биле, чаңгыс эп-биле деткип тур бис.

Чөвүлел хуралдың эртип турарын бистиң салбырның ажылчыннары, албан-хаакчылары радио, солун дамчыштыр хайгаарап турар болгаш агитаторлар, политинформаторлар ол дугайын чоңга тайылбырлап турар.

С. ХОЯАДЫР.
Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң Ийи салбырының эргелекчизи.

Херээженнерниң район конференциязы

Эрзин районнуң херээженнериниң конференциязы болуп эрткен. «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл юбилейинге база Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр талазы-биле сорулгалар дугайында» айтырыгны ук конференция чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи эш Байыр-оол кылган.

Мал ажылында херээженнерден 311 кижи ажылдап турар. Оларның арасында хойжулардан «Чаа орук» колхозта Чосымаа Санчымаа, Дандаа Бады-Хөө, «Коммунизмче орук» колхозта Чигжит Нөрдуп, Ленин аттыг колхозта Баяндай Сайын, «Мөрен» колхозта Араадай Бөмбээ олар чүс хойга онаашты 100-тен 115 хураганны камгалап алгылааш, мурнакчылар болганын демдеглээн.

Ол конференция үезинде районнуң херээженнериниң уран кылыгларының делгелгезин организастаан. Аңаа бирги черни район төвүнүң херээженнери ээлээн. Дараазындагы черлерни Ленин аттыг болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның херээженнери алган. Делгелгениң эң эки 70 көргүзүглерин республика делгелгезинче чорудары-биле шилип алган.

Конференция бүгү-тываның херээженнер хуралынга баар 20 төлээлерни соңгаан.

ТЫВАНЫҢ ЭРТЕМДЕННЕРИ—ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

Бүгү совет улус болгаш мурнакчы кижи төрелгетен 1970 чылдың апрельде Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн демдеглээринге белеткенип турар. Ол алдарлыг юбилейге чедиишкинниг ужуражыры шупту совет кижилерниң хүндүлүг хүлээлгези болу берген. Ленинчи юбилейге белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында улуг баштыңчының төөгү мурнунга үнелеп четпес ачы-хавыязын долузу-биле көргүскен болгаш ол чаагай байырлалга төлептиг ужуражырының сорулгаларын тодаргай айыткан.

Марксисчи-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын шинчилеп ажылдаарын эртем-шинчилел институттарының болгаш эртемденнерниң мурнунга Коммунистиг партияның Төп Комитеди салган. Ону барымдаалааш, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң коллективи Ленин баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга чедиишкиннинг ужуражырынга идепкейлиг белеткенип турар. 1968 чылдың эгезинде-ле коллективте партия организациязының ажык хуралынга институттуң ленинчи юбилейге таварыштыр сорулгаларын чугаалашкаш, бедиткен хүлээлгелерни алган. Элээн хөй эртем ажылдарын парлап үндүрерин, чамдык айтырыглар талазы-биле шинчилелдер чорударын болгаш марксисчи-ленинчи өөредигни нептерединге киржирин ол хүлээлгелерде айыткан.

Оон бээр эрткен үениң иштинде элээн ажылды чорутткан. «Тыва-орус словарьны» белеткээш, ону Москвага парлап үндүрген, ында 22 муң хире сөс бар. Институттуң «Эртем демдеглелдери» деп ажылының 13-кү дугаары үнген. Ону белеткээринге институттуң эртем ажылдакчылары болгаш штаттан дашкаар актив киришкен. Ында парлаан материалдар тыва улустуң төөгүзүн, дылын, литературазын, Совет Тываның экономиказын чырыткан дыка хөй айтырыгларны хаара туткан. Авторлар Тываның хөгжүлдезинде бооп турар чорудулгаларны анализтеп көргеш, теория талазы-биле чугула түңнелдерни кылган.

Институттуң 14-кү «Эртем демдеглелдерин» В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге холбаштыр үндүрерин планнаан. Ол материалдарның хөй нуруузу ленинчи өөредигниң Тывага боттанганын чырыдар.

Чамдык эртем ажылдарын чогаадыры амгы үеде дооступ турар. «Тыва литератураның төөгүзүн» бижииринге институттуң эртем ажылдакчылары А. К. Калзан, Д. С. Куулар, М. А. Хадаханэ олар улуг үлүүн кииргеннер. Ол номну бо чылын парлаарынга белеткеп турар. Тывага уран чогаалдың хөгжүлдезиниң бүгү дургузунда литератураның, уран-чечен очулганың болгаш литература шүгүмчүлелиниң сайзыралының чогаадыкчы ажылының анализин ында көргүскен. «Тыва АССР-ниң экономиказы» деп улуг ном ам үеде кидин-не түлүк бижиттинип турар, ону чогаадырынга бистиң эртем ажылдакчыларывыстан аңгыда Москва, Иркутск хоорайларның эртемденнери база киржип турар. Тыва АССР-ниң ажыл-агыйының бүгү адырларын сайзырадырының экономиктиг айтырыгларын, республиканың бүдүрүкчү күштерин, ооң курлавырларын шинчилээрин, ажыл-агыйны моон соңгаар сайзырадырының кол угланыышкыннарын чырыткан. Бо ном база келир чылдың эгезинде парлаттынып үнер.

«СЭКП-ниң Тыва область организациязының төөгүзүн» институттуң эртем ажылдакчылары болгаш штаттан дашкаар авторлар чогаадып турар. Тываның ажыл-агыйынга болгаш культуразынга социалистиг чаартылгаларны чорударынга партия организациязының удуртур ролюн ында тодараткан. Ол ном 1969 чылда колдуунда доостур. «Тыва дылдың грамматиказының II кезии. Синтаксис» деп номну доозар дээш институттуң дыл эртемденнери улуг сагыш салып турар. Тыва дылда сөс таарыштырылгаларының хевирлерин, бөдүүн болгаш нарын домактарның тургузуун ол номга тодарадып бижиир. Бо номну чогаадырынга Новосибирскиниң дыл эртемденнери Е. И. Убрятова болгаш В. М. Неделяев олар улуг дузаны көргүзүп турар.

Ол коллективтиг улуг чогаалдар-биле чергелештир чамдык эртемденнер ленинчи юбилейге боттарының чогааткан номнарын база бараалгадыр. Чижээ, Д. С. Куулар «Тыва шүлүк чогаалының хөгжүлдези», З. Б. Арагачи «Тожу диалект», Л. В. Гребнев болгаш В. Ч. Очур «Тывага ажылчын аңгының тургустунганы», О. А. Толгар-оол «Арат массаларның баштыңчызы» (Тывага улус-демократтыг тургузугну быжыглаары дээш ТАРН-ның демисели) деп номнарны белеткеп турарлар.

Шинчилел ажылын бедик шынарлыг чорудары эртем ажылдакчыларының билииниң деңнелинден хамааржыр. Ону барымдаалааш, институтту шыырак кижилер-биле хандырарынче доктаамал сагыш салып турар. Амгы үеде бисте 20 эртем кандидаттары ажылдап турар. Эртем кандидаттары болурунуң диссертацияларын З. Б. Арагачи, Д. С. Куулар, К. Б. Март-оол олар бо чылын камгалаар. Чамдык эртем ажылдакчылары доктор диссертациязын камгалаарынга белеткенип турар.

Ленинчи юбилейге холбаштыр 1970 чылда Иркутск болгаш Новосибирск хоорайларга эртем конференциялары болур. Оларның ажылынга бистиң институттуң эртем ажылдакчылары база киржир. Ленинчи өөредиг Тывага канчаар боттанып турарының дугайында тыва эртемденнер элээн каш илеткелдерни кылыр. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга холбаштыр Кызылга эртем конференциязы болур. Аңаа бистиң институттуң эртемденнери база идепкейлиг киржип, илеткелдерни кылыр.

Марксизм-ленинизмниң идеяларын ажылчы чоннарның ортузунга нептередириниң бир чугула хевири —лекция пропагандазы. Ону барымдаалааш, эртем ажылдакчызы бүрүзү лекция чогаадырынга болгаш номчуурунга идепкейлиг киржирин чедип алыр сорулганы салып турар бис. Бо талазы-биле элээн ажыл чоруттунган. Лекция пропагандазынга Л. В. Гребнев, В. П. Солдатов, М. А. Хадаханэ, К. О. Шактаржык болгаш өске-даа эртемденнер доктаамал киржип турар. Лекция номчууру-биле бөлүк эртемденнерни бригада кылдыр районнарже чорударын «Билиг» ниитилели практикалап турар. Бригаданың кежигүннери теорияның болгаш коммунистиг тургузуушкунның чугула айтырыгларының дугайында лекцияларны номчуур. Ол дуржулга база ажыктыг бооп турар, ону моон соңгаардаа үргүлчүлээр бис.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейинге холбаштыр алган бедик хүлээлгелер улам харысалгалыг ажылдаарын негеп турар. Ону бедик шынарлыг болгаш үре-түңнелдиг шинчилелди чорудуп тургаш, чедип ап болурун тыва эртемденнер ханызы-биле медереп билип турарлар.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады.

АЛДЫГЫ КОНКУРС

Республиканың эң дээре кыргыкчыларының алдыгы конкурузун июнь 27—28-те эрттирер.

Кыргыкчыларның конкурузу — ол дээрге маргылдааның киржикчи бүрүзүнүң кыргылда мергежилин, аваангырын, күштүг шыыраан болгаш шыдамыын көргүзер, хойжуларның бир янзы байырлалы-дыр. Хойну дүрген арга-биле кыргыырының киржикчилериниң саны чыл бүрүде көвүдеп турары өөрүнчүг. Бир эвес 1967 чылда конкурска чүгле 22 кижи киришкен турган болза, 1968 чылда 39 кижи чедир көвүдээн.

Эрттирип турар конкурстуң сорулгазы болза, кыргыкчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идигни бээри, хойну дүрген арга-биле кыргыыр чорукту колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының практиказынга калбаа-биле шиңгээдип, дүктүң шынарын экижидери, а ол ышкаш ажыл-агый бүрүзүнге хой кыргылдазынга киириштирип турар хой санныг кижилерни хостаары болур.

Хойну дүрген кыргыырының аргазын шиңгээдип алган болгаш чеди шактыг ажыл хүнүнүң бүгү дургузунда 30-ден эвээш эвес нарын дүктүг, 35 чартык нарын дүктүг, 40 баш бөдүүн дүктүг хойларны кыргып шыдаар, колхозтарның болгаш совхозтарның база өске-даа ажыл-агыйларның кыргыкчыларының командазы республика конкурузунга киржип болур.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чанында тускай дерип тургускан кыргылда пунктузунга конкурсту эрттирер. Маргылдааның бүгү киржикчилериниң чогумчалыг ажылдаарынга бүгү байдалдарны ында тургускан.

Кыргыкчылар конкурска ада-чурт бүдүрүлгезиниң кандыг-даа конструкциялыг бодунуң машиназы-биле хойну кыргыырын база ийи артык бисти курлап алырын чөпшээрээр. Машинаның болгаш кезер аппараттың ажылдаарын кыргыкчы боду харыылаар. Машинаны эдери-биле, кезер аппаратты солууру-биле азы хойнуң чүткүүрү-биле холбашкан доктаашкын база саадаашкын үезин маргылдааның чорудулгазында болдурбас. Ол-ла үеде кыргылда агрегадының ажылдавайн барганының уламындан болган саадаашкынны барымдаалап көөр.

Маргылдааның киржикчилери маргылдааны эрттирер деп турар ол ажыл-агыйга маргылдаа мурнунда бир-ийи хонук баштай келгеш, белеткелди кылып ап болур.

Хойну кезип, дүктү үзе тыртып, хээндектей кестирип, үндүрүк-киирик кыдыр кыргып, хой бүрүзүнге алды минутадан артык үе чарыгдап болбас дээрзин кыргыкчы бүрүзү билип алыр херек. Ол бүгү дүрүмнерни сагывас болза, кыргыкчыны маргылдаадан үндүрер. Ону онзалап көөрү эргежок чугула, чүге дээрге бир киржикчини конкурстан үндүрүпкенде, команданың арткан ийи кижизиниң алган саны 10 баллга эвээжээр апаар.

Кыргыкчы бүрүзүнүң ажылын 100 баллдыг система-биле мынчаар үнелээр апаар:

1. Кыргыырынга чарыгдаан үе дээш, — 40 балл.
2. Кыргаан дүктүң шынары дээш — 30 балл.
3. Кыргаанының шынары дээш — 30 балл.

Хой бүрүзүн кыргыырынга 2 минута 30 секунда чарыгдаан кыргыкчы 40 баллды алыр. Үени көвүдеткениниң азы эвээжеткениниң 10 минута бүрүзү дээш 1 баллды казыыр азы немээр.

Хойну кеспейн, дүгүн арттырбайн кыргааны дээш кыргыкчыга хой бүрүзүнден 30 баллды бээр.

Кыргаан соонда, хой бүрүзүн 5 баллдыг система-биле үнелеп көөр. 2 сан-биле үнелеттинген кыргыышкынның шынары дээш 1 баллды казыыр, 3 сан-биле үнелеттингенде — 0,5, 4 сан-биле үнелеттингенде — 0,2 баллды казыыр.

Дүгүн үзе тыртпайн, хээндектей кеспейн кыргаан хой бүрүзүнден кыргыкчыга 30 баллды бээр. Хээндектей кескени дүктүң деңзизиниң 0,5 хуузундан ажып турар болза, 0,1 хуу бүрүзү дээш 1 баллды казыыр. Дүктү аажок үзе тырткылапканы дээш 0,5 баллды казыыр.

Конкурс доостурга, маргылдааның түңнелин үндүргеш, баштайгы үш черлерни ээлээн тиилекчилерни, командаларны база хуунуң бирги чери дээш үш черлерни ээлээннерни акша-биле шаңнаар.

Эр болгаш херээжен улустуң командазы 105 рубль бирги шаңналды, тодаргайлаарга, команданың киржикчи бүрүзү 35 рубльди алыр, ийиги шаңнал 75 рубль, тодаргайлаарга, кижи бүрүзүнге 25 рубль, үшкү шаңнал 45 рубль азы кижи бүрүзүнге 15 рубль болур.

Хуунуң бирги чери дээш эр, херээжен кижилерге үш шаңналдар бар. Бирги черни алган кыргыкчыга «Хойну дүрген кыргыыр талазы-биле республика чемпиону» деп атты тыпсыр болгаш 100 рубль түңнүг акша шаңналын бээр. Ийиги черни алган кыргыкчыны 75 рубль-биле, үшкү черни алганын — 50 рубль-биле шаңнаар.

Республика конкурузу эгелегиже чедир районнар конкурстарын эрттиргеш, кыргыкчыларның дээре командаларын тодараткаш, республика конкурузунга чорудар ужурлуг.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр болгаш Каа-Хем районнарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери дүрген арга-биле хой кыргыыр кижилерни белеткээринге онза кичээнгейни салыр ужурлуг, чүге дээрге мурнунда эртип турган бүгү конкурстарга ол районнардан чаңгыс-даа кижи киришпээн болгай. Ынчаарга хойнуң баш санының хөй нуруузу ол районнарда мөөңнеттинген болуп турар.

Республика конкурузунуң түңнелдерин ёзугаар эң дээре кыргыкчылар командазын кыргыкчыларның Бүгү-россий конкурузунче чорудар. Ындыг чүве төлээде, Бүгү-россий конкурузунуң тиилекчизи болурун күзээр кижилер ол хире харысалгалыг маргылдаага ыяк белеткенир ужурлуг.

Г. ЛЕЛЮК,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги.

Планын ажырган

Кызыл хоорайда эът комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары беш чыл планының дөрткү чылының баштайгы беш айларында чедиишкинниг ажылдаан. План ёзугаар 4 миллион 80 муң рубльдиң продукциязын саарар ужурлуг турган болза, ону беш ай иштинде 4 миллион 651 муң рубль кылдыр күүсеткен азы план 114 хуу күүсеттинген. Ооң иштинден эътти 1694 тоннаны бүдүрер турган болза, күүсеткени — 1694 тонна азы план — 123 хуу күүсеттинген.

Коллективте В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш Тыва АССР-ниң 25 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарыш калбарган болгаш эрткен беш айлар дургузунда бо талазы-биле колбаса кылыр цех мурнакчы болган.

Планныг онаалгаларны күүседир талазы-биле мурнакчыларның одуруу комбинатта хүн бүрүде көвүдеп турар. Чижээ, комбинаттың мал согар черинде ажылчын К. К. Иванова планын үргүлчү 115 хуу күүседип турар. Чартык фабрикаттар цегинде ажылчын А. М. Гилев ажыл нормазын 120, а колбаса цегинде А. А. Луканина — 110 хуу күүседип турарлар.

Ам бо хүннерде чартык чылдың бүдүрүлге планын чүгле доолдур эвес, харын ажыр күүседир дээш улуг кызымаа-биле эът комбинадының ажыл-ишчилери ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

Секретарьлар семинары

Кызылга республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында партия организацияларының секретарьларының семинары эгелээн.

Ооң киржикчилери баштайгы хүнде СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары эш В. Филипповтуң «Ажылдың ленинчи стили болгаш аргалары», ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары эш А. Бакулинниң «Комсомолга партийжи удуртулга», партия обкомунуң лектору эш И. Соболевтиң «Делегей байдалының дугайында», обкомнуң партия комиссиязының даргазы эш М. Пахомовтуң «Коммунистерниң хууда херээн көрүп тургаш, уставтың негелделерин сагыыр дугайында» болгаш өске-даа лекцияларны дыңнаан.

Семинар бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

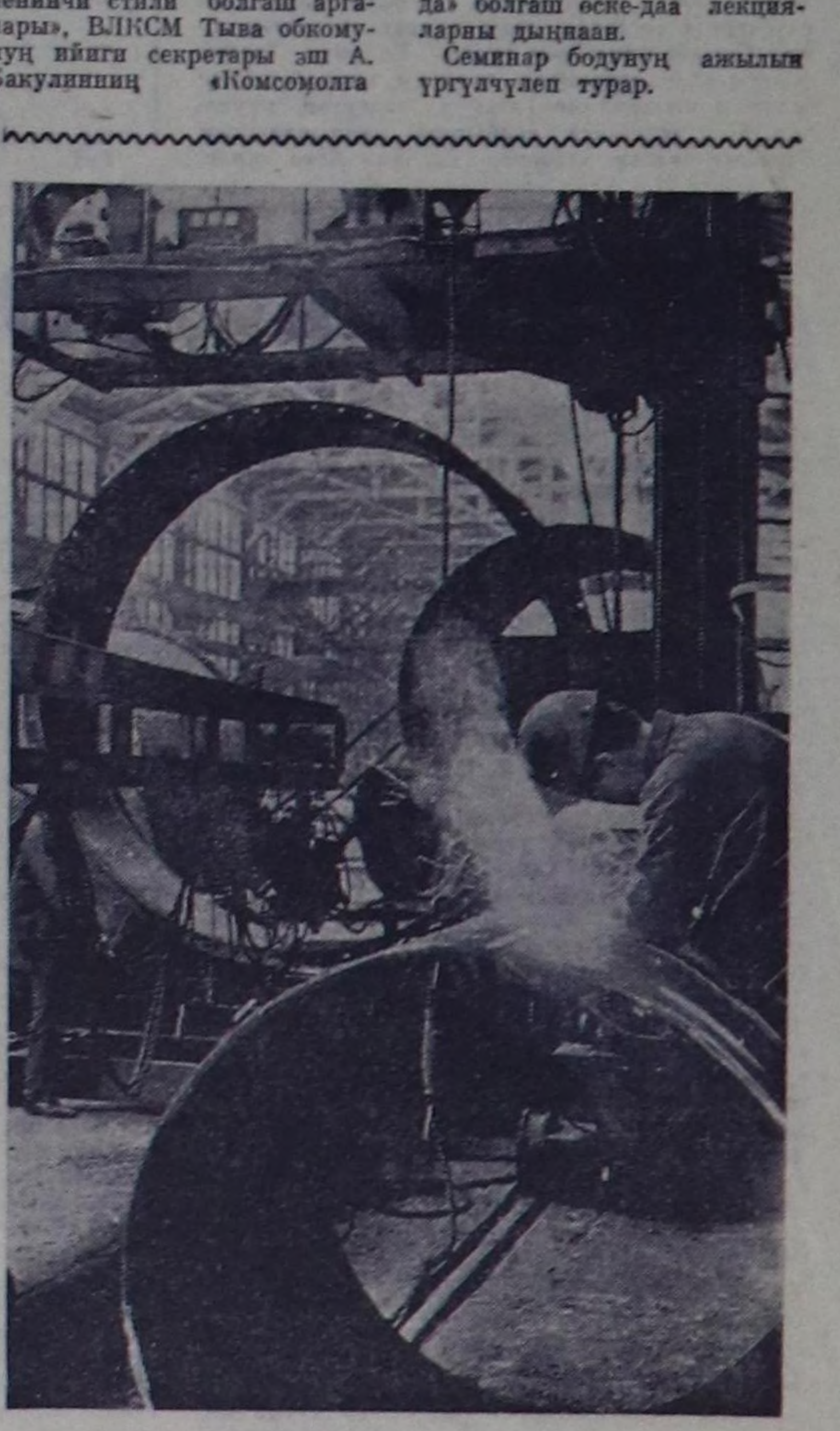

Сода бүдүрер талазы-биле фабрикаларның комплектилиг дериглерин, калий үлетпүрүнге херегләэр дериглерни Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга Герман Демократтыг Республиканың Стасфуртта «Машинен-унд аппаратебау» заводу берип турар. Даштыкыже үндүр садыглаар дериглер чагыгларын өй-шаанда күүседирин бүдүрүлгениң ажылчыннары социалистиг чарыштың эң чугула негелдези кылдыр чарлаан.

ЧУРУКТА: заводтуң цехтериниң бирээзинде.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Атеистиг темага

ХУУРМАКТАРДАН КИЧЭЭНИҢЕР

Бо чылдың май 20-де үнген № 115 «Шын» солунга Т. Сарыгларның «Төөредикчилер» деп аттыг чүүлүн сеткил ханыышкын-биле номчудум. Шыңап-ла, лама, хамнарның хуурмак овуузуннуг, мегезин бодумнуң амыдыралымга херек кырында көрген мен.

1928 чылдың чайы турган, авам ынчаарда 35 хире харлыг чүве, аарый берген. Чайны, күстү, кышты өттүр аараан. Лама, хамнарны чежени чалап, хооп келдирбээн чүве дээр. Олардан мээң утпааным— Үстүү-Ишкин чурттуг Койгун-Баштыг дээр хам авам аарып чыдырда, бистиң өөвүске бир-ле катап он хонук хире хамнааш, хөй-ле далган, тараа, эт-септи чүдүрүп алгаш чоруй барган. А авамның аарыы уламчылавышаан.

Ооң соонда Дүгүр-Хелиң база Шавыраачы дээн ышкаш ламалар кээп, үш хонукта хүрүмнээш, ээр, чүгениг аъттан эгелээш, каш малды, эт-септи база-ла алгаш чоруй барган, ынчаарда ачам, авам боттарының күжү-биле азыраан элээн малдыг чораан чүве.

Оон авам үш хонганда-ла чок апаарга, демги-ле ламаларны чок апарган кижиниң бажынга олуртур чүве дээш эккелгеш, олар дээрге шаң, кеңгирге, коңга, дамбыразын чиниледип, коолаткан турдулар, артында-ла өөрээн чүве дег. Бо удаада ол ламаларның куруг чоруй барбааны база-ла билдингир. «Өлген кижиниң сүнезини чедер доруг аъттыг мөңгүн чулар, чүгениг-биле, былгаар төрепчизи-биле мунуп алгаш, барып чүкче чоруй баарды» дээн болза. Ооң ынчаар адааның ёзугаар ол аътты ламага бериптер чүве болгай, алыксаан чүвезин шуут-ла ынчаар ап алгаш баар, а арат кижи ужуру ындыг чүве ийнен дээш, ону ол хевээр эдерип каар.

1929 чылдың чазыны. Тараа тарып турувуста, хенертен ачам билинместеп аарый берген. Үнү үнмес, холу туттунмас, буду бастынмас. Ол частан эгелээш-ле, кыш дүшкүже чедир хамык ламалар кээп-ле турар. Адактың сөөлүнде Чадааның үстүкү хүрээ дээр черинге «улуг мүргүл» кылган, а ашактың аарыы сегипрден туржук, улам кедерээн. Авам, ачамның байгы-ла турган малдарын ынчаарда лама, хамнар хоозурады сүрүп алгаш барган.

Ол үеде Чадаанага эмнелге чери турган. Байлар ону «Европаның болбаазын эмчиап» дижир. А бистерге эки кижилерниң чугаалап турарындан алырга, ол дээрге ынчаарда ССРЭ-ден биске дуза кылдыр чоруткулаан орус эмчи эштер аңаа ажылдап турган чүве болбас ийикпе. Ачавысты аңаа чедире берген. Ону бир ай хире эмнээн соонда, кижививис туруп кылаштап чоруй барган. Ачавыс өөрээни-биле «чүнү тудуп өргүүрүн» олардан айтырып, мал-маганындан чүве адай бээрге, эмчилер ачамның эктин суйбагылааш, «бо дээрге совет күрүнениң эмнелге чери-дир, кижи бүрүзүн халас эмнээр чүве» дээш, чорудупкан. Ону ачам патла кайгап, магадап олурар чүве.

Бо бүгүнү сактып келгеш, ам бо хүннерде ийи-чаңгыс кижилерниң шаандакызы ышкаш төөредикчи чүүлдерни үлгедип чоруурун кижи килең-биле буруу шаап көөр апаар. Ындыг кижилерни чоннуң мурнунга сойгалап илередир ужурлуг бис. Чижээ, Сүт-Хөлдүң Маңчүрек деп черден Чадаанада кээп чурттай берген Хам-Оттук деп кижи бар. Ам ол кайда-даа ажылдавайн турар болгаш өлген кижилерниң «саңын салыр» деп овуузуннап алгаш, мөгө чүүлдерни кылып чоруп турар. «Саңын» салып алгаш, өлген кижилерниң төрелдеринге янзы-бүрү чүвелер чугаалаар, аъттанып чапарда, Хам-Оттук акшаны-даа алыр, арага-хымыстыг-даа боостаага чедир чооглаш, чоруй баар. Ооң боду Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарже база чоруп тургулаар.

Ол Хам-Оттук Сүт-Хөл талазынче черле барбас, чүге дээрге ооң чону ону таныыр, билир, ол аңаа мурнунда оор кижи чораан. Ооң соонда оорланып чурттаар арга берге деп келирге, ам хамнап эгелээни ол.

Чонга шажынның хоразын тодаргай чижектерге чугаалап бербишаан, совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле чоңга тайылбырлаар, пропагандалаар ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

Эргиниң хуурумак суртаалын ындыг янзылыг ийи-чаңгыс хам, ламалар дуюкаа нептередип чоруп турарындан аңгыда, оларга чүдүп турар кижилер база ол ламаларның үлгедининиң нептередикчилери болу бээри чугаажок. Бо бүгү байдалды ылавылалды-биле деңзилеп көргеш, партийжи пропаганданың болгаш агитацияның черлери, культура-чырыдыышкын албан черлери, оларның ажылдакчылары атеисчи темаларга лекция, беседаларны номчуп, хөй аргаларны хереглеп тургаш, бо талазы-биле ажылды күштелдирери эргежок чугула деп бодаар мен.

И. МААДЫР-ООЛ.
Чаадана хоорай.

Кызылдың дааранылга фабриказында эрткен чылын ажыттынган херээженнерниң галентерея кылыгларының бригадазы бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Ында бригадир Раиса Александровна Капустина боду быжыкчы-дааранықчы хүлээлгени күүсетпишаан, чоннуң чагыгларын ак сеткилдиг күүседип турар.
ЧУРУКТА: Р. А. Капустина.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ УДУРТУЛГАЗЫ

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунда херээженнер чөвүлели (даргазы Таисья Түлүш) херээженнерниң бүгү-тыва VI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бүгү талалыг белеткенип келген. Бо колхоз районда база бир малчын ажыл-агыйларның бирээзи. Артельдиң төвү Кочетово суурда кыргылда пунктузунуң дериглелинге, кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш херээженнер чөвүлели биче эвес организастыг хемчеглерни ап чоруткан.

Чөвүлел кыргылдага киржир иелерниң уругларын ясли-садта кижизидип, бар аргаларны ажыглаарынга дузалашкан. Ооң түңнелинде хой кыргылдазының ажылынга 80 ажыг кижи киржип эгелээн. Кыргыкчыларны чөвүлелдиң оралакчы даргазы Оюн Чыртай-Уруг (ол эрткен чылдарның дуржулгалыг кыргыкчызы) билдилиг удуртуп кирипкен.

Кочетовчулар бо кыргылдада 24 муң ажыг хойну кыргып, Төрээн чуртка эки шынарлыг дүктү дужаары-биле ажылдап кирипкен. Дүктү кыска хуусаада чидириг чок алыр дээш кыргыкчылар кыргылданың баштайгы бо хүннеринде-ле аразында социалистиг чарышты салганнар.

⊙ ⊙ ⊙

БЕЛЕТКЕЛ БАГАЙ

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбыры хой ажылдыг. Бо чылдың кыжы берге болза-даа, хойжулар малын менди камгалап алган. Ам хой ажылында база бир харыысалгалыг үе—кыргылда эгелээн болгай. Совхозтуң бо салбыры хой кыргылдазынга багай белеткенип турар. Аңаа бо чайын 13637 баш хойну кыргааш, 27 тонна дүктү дужаар ужурлуг.

Ындыг турбуже кыргылда пунктузунда энир чылгы бок, өдек ол-ла хевээр, тар-дакпыш. План ёзугаар алырга, электриктиг 48 хачыны пунктуга тургузар. Оларны тургузар чер чедишпес. Дүктү ылгаарда. богун аштаар решёткалар үрелик, классировщиктерниң ажылдаар чери тар, салгып кирер чер чок. Бир кодан хой кирер кажаа туттурарын совхоз дирекциязы аазаан. Ол ам-даа бүтпээн. Кыргылда пунктузунга ажылдаар ийи моторнуң бирээзи үрелик.

Хой кыргыырының үези келген. А белеткел мындыг турда, совхоз дирекциязы, салбыр эргелекчизи чүнү бодап турарыл?

А. БИЧЕ-ООЛ.

ЧАГЫГЛАР

1969 чылдың март 16-да болуп эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдаларның белеткелиниң үезинде, соңгулда мурнунуң хуралдарынга соңгукчулар боттарының депутаттарынга берген чагыгларының күүселдезин түңнээн, чаа чагыгларны берген. Соңгукчуларның чагыгларының хөй кезии Советтерниң организас-массалыг ажылдарын экижидеринче угланган, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга Советтерниң ролюн улам бедидерин соңгукчулар негээн. Район Совединиң болгаш кедээ Советтерниң күүскомнары база депутаттар соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле организастыг хемчеглерни ап келген.

Ийи чыл мурнунда болуп эрткен чер-чер Советтеринге соңгулдалар үезинде соңгукчуларның киирген 65 чагыгларының 51-и күүсеттинген. Кочетово суурда чаа культура бажыңының тудуу доозулган. «Межегей» совхозта музыка школазын болгаш участок эмнелгезин, «Россия» совхозтуң Каскал фермазында эге школаны, «Элегес» совхозта парикмахерскаяны ажыглалга киирген. Ол ышкаш «Коммунизмниң херели» колхозтуң Шанган фермазында радио четкизин кылдырткан. Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле дыка хөй депутаттар боттарының үлүүн киирип, чамдык ажылдарны организастап келген. Депутаттар эштер Юркевич, Зверева, Чанзан-оол, Долгар, Төкел-оол соңгукчуларның чагыгларын күүсэдиринге сагыш човаачал болгаш дыңнангыр.

Ооң-биле чергелештир чамдык Советтерниң күүскомнары, депутаттар чагыглар күүселдезин четпес организастаан. Чоннуң культурлуг, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазында ам-даа четпестер хөй. Культура албан черлеринде, садыг, харылзаа болгаш амыдырал хандырылга организацияларында бар четпестерни соңгукчулар тодаргай илереткен. Эрткен соңгулдаларда 70 ажыг чагыг кирген. Оларның хөй кезии чаагайжыдылга айтырыы. Бай-Тайганың чурттакчы чонунуң суг-биле хандырылгазын экижидерин, «Межегей» совхозта школаның тудуун доозарын, «Элегес» совхозтуң төвүнге 50 оруннуг уруглар садын, Кочетово суурга участок эмнелгезин тудуп эгелээрин соңгукчулар депутаттардан дилээн. Ол ышкаш, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Кызыл-Эрик сүт-бараан фермазынга радио четкизиниң точказын кылдыртырын база негээн.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар эрткен соонда районнуң болгаш кедээ Советтерниң күүскомнары соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле практиктиг хемчеглерни алган.

Районнуң күүсекчи комитеди 1969—70 чылдарда соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, чоокта чаа болуп эрткен район Совединиң сессиязынга чугаалажып көрген. Бо хемчеглерни амыдыралга боттандырарынга депутаттарның болгаш доктаамал комиссияларның ролю улуг. Депутат кижи бүрүзү боттарының округтарынга отчёттарны үргүлчү кылып, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дугайында организастыг ажылдарны доктаамал чорудар хүлээлгелиг.

М. ЛОПСАН-ООЛ.

Чиңге-Дагда кадарчы

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң төп салбырының кадарчызы Монгуш Сапый-оол Чиңге-Даг деп черде чартык нарын дүктүг 450 баш тогду хойларны менди, шыдал-деңгелдиг кылдыр кадарып турар.

Ооң кадарганы тогду хойлар чоокта чаа төрүп эгелээн. 86 төрээн хойдан 98 хураганны менди камгалап алган. Чаш хураганнарның күжү аажок шыырак. Хонаштың оъттсигени малдың чип шыдаар шаа-биле үнүп келген.

Аныяк кадарчы болунуң өг-бүлези-биле кады эки ажылдап, боттарының шудургу, кызымаккайын көргүзүп турар. Оларның тогдулары болганчокла ийистээр. Чоокта чаа Сарыг-Карак деп шолалыг хой бир угда үш хураган ийистээн. Ол хураганнарның улуг, бичези аңаа хураганнар-биле бир дөмей. Деңгилдези база шыырак.

Монгуш Сапый-оол бо чылын 100 хойдан-на 85 хураганны, бир хойдан-на 3,7 килограмм дүктү алырын хүлээнген.

Бо кадарчы ам удавас Чедер-Хөлдүң кыдыында ногаан оъттуг хонашка барып чайлаар.

Кадарчының кол сорулгазы келир кышка удур бодунуң хүлээнген хоюн эки семиртип алыры, хураганнарны чогуур негелдезинге чедир доруктурары болур.

Д. ОНДАР.

делегей бо хүннерде

Делегей деткип турар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың парлалгазы болгаш радиозу коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада төлээлекчи шуулганының ажылын соксаал чок кичээнгей болгаш сонуургал-биле хайгаарап турар деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

«Унэн» солун Чөвүлел хуралдың хүн демдеглелин бирги арнынга парлап, аңаа акы-дуңма партияларның удуртукчуларының чугааларын тайылбырлап турар.

Моол улус тайбыңның болгаш дептилгениң салым-чолунга москва Чөвүлел хуралының түңнелдери аажок улуг рольду ойнаар дээрзинге бүрүн бүзүрелдиг деп, «Унэн» солун бирги арнынга бижээн.

КАИР. (СЭТА). Каирниң бүгү солуннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылын кичээнгейлиг хайгаараарын үргүлчүлевишаан. Парлалга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш акы-дуңма партияларның төлээлекчилериниң чугааларының дугайында отчётту парлаан.

«Иджидши», газетт», «Прогрэ» Эжипсьен» солуннарының болгаш «Журналь Дежипт» журналдың улуг эгелеринге бижээни болза: «Брежнев: ССРЭ арабтарга бүрүн деткимчени көргүзерин үргүлчүлээр». «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада ажыттынган делегей Чөвүлел хуралы эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерин үндүрерин негеп тур». «Дээди деңнелде москва Чөвүлел хуралы» арабтарны деткиир дээш чаңгыс үн-биле бадылады». Брежневтиң чугаазы чугула».

Араб улустарны деткиир дугайында Чөвүлел хуралдың Медеглелинге солуннар улуг кичээнгейин салган. Бүгү төлээлер Медеглелди чаңгыс үн-биле хүлээп алган дээрзин парлалга демдеглээн. «Аль-Бхрам» солун «Дээди деңнелдиң коммунистиг Чөвүлел хуралы Израильге удур демиселге арабтарны бүрүн деткээн» деп улуг эге-биле ол Медеглелди парлаан.

ССРЭ Агрессияның айыылынга таварышкан араб күрүнелерге бүгү талалыг дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзер болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязын амыдыралга бүрүн боттандырар дээш быжыы-биле туржуп турар дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстерин «Иджидши газетт» онзалап демдеглээн.

АЛЖИР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралынга чугула чүүлдерниң дугайын чугаалаан деп, Альжери Пресс сервис (АПС) алжир агентилел бодунуң дыңнадыынга демдеглээн.

АПС-тың демдеглээни: Л. И. Брежнев делегейде коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвинче кыйгырган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазында «Нийтилел системазы болур империализм хосталганың, тайбыңның болгаш демократияның тиилелгезинче кижи төрелгетенниң төөгү талазы-биле чайлаш чок бурунгаарлаашкынының оруунга кол моондак болуп келген болгаш болуп артып-даа турар» дээн чүүлдү АПС демдеглээн.

«Империализмге удур демисел дээрге, делегейниң термоядролуг дайынының айыылындан кижи төрелгетенни камгалап алыр дээш база демисел-дир» деп, Л. И. Брежнев айыткан дээрзин АПС дамчыткан.

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Йемен Улус Республиканың хөйнинтизи коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турар. Чөвүлел хуралдың дугайында дыңнадыынга Аден радиозунуң онзалап демдеглээни болза, Чөвүлел хурал израиль агрессияны шиитпирлиг буруу шапкан болгаш эжелекчилерге удур араб улустуң чөптүг демиселин деткииринче бүгү делегейниң дептилгелиг күштерин кыйгырган.

Францияның компартиязының төлээлериниң парлалга конференциязы

Июнь 10-да Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Парлалга төвүнге Францияның Коммунистиг партиязының төлээлериниң парлалга конференциязы болган. Аңаа ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары эш Жорж Марше, ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Раймон Гюйо, а ол ышкаш «Юманите» солуннуң ажылдакчылары эштер Ив Моро биле Жан-Эмиль киришкен.

Эш Ж. Маршениң медеглээни болза:

— Мен мындыг чүүлдерге күзел ханышкынын илергейлээрин күзээр ийик мен, бирээде, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырганынга. Бис Чөвүлел хуралды чыылдырарын үргүлчү күзеп, ол ажыл-херектиң чедиишкининге бодувустан хамааржыр бүгү чүвени кылып келген бис. Бо Чөвүлел хуралда 75 партияларның төлээлекчилериниң олуржуп турарынга күзеливис ханган, ол боду-ла кайгамчык чедиишкин-дир.

Француз коммунистер ол болуушкунуң онза ужур-дузазын үнелеп көрүп турар. Москва Чөвүлел хуралы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның кады хөделиишкиннерин быжыглаар арганы бээр. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга ол чугула үе-чада болур.

Францияның Коммунистиг партиязы антиимпериалистиг күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга дузалаар бүгү чүвеге, ындыг болганда тайбың, улустарның хамаарышпас чоруу дээш, демократия болгаш социализм дээш демиселге эң таарымчалыг байдалдарны тургузуп шыдаар бүгү чүвеге быжыы-биле туржуп турар. Бүгү делегейниң антиимпериалистиг улуг шимчээшкининиң авангарды — коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвинге бүгү күштер-биле дузалаар дээш бистиң чүткүп турарывыстың ужуру-даа ол. Делегей Чөвүлел хуралы бистиң күзээнивис ёзугаар боттуг, хостуг болгаш акы-дуңма байдалга эртип турарынга Францияның Коммунистиг партиязының күзели ханган. Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгаларының дугайында база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиниң дугайында Кол документиниң төлевилели бистиң партиявыстың эчис сорулгаларынга дүгжүп турар болгаш ону бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп турар бис. Бо документ империализмге удур демиселге үнелиг салыышкын болур. Делегей аренезында күштерниң деңзигүүрүнүң шын үнелээшкинин ында берген. Кол документ улустарның эрге-ажыктарынга дүүшкен сорулгаларны айтып, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның аразында харылзааларны оларга үндезилээш тургузар ужурлуг шын принциптерни ханы болгаш чаа ёзу-биле тодараткан.

Чөвүлел хуралга санал берген бүгү партиялар барык шуптузу, ооң иштинде Францияның Коммунистиг партиязы. Чөвүлел хуралдың Кол документизиниң төлевилелин чүүлдүгзээнген. ФКП-ның төлээлери даразында принципти барымдаалап турар: делегейниң коммунистиг шимчээшкининге, ылаңгыя бо Чөвүлел хуралга идепкейлиг киришпишаан, ФКП кичээнгейин кайы-бир айтырыгның талазы-биле, харын ол чугулада-даа бол, түр үеде тургустувуп келир чөрүлдээлерже эвес, а бүгү партияларны каттыштырган эрге-ажыктарның болгаш сорулгаларның нийтичизинче бирги ээлчегде салып турар.

Бистиң бодалывыс-биле алырга, ол эң чугула. Бистиң партияларывысты каттыштырып турар чүүлдер, империализмге удур демиселге сырый кады ажылдаарынга болгаш ажыктыг хөделиринге арганы оларга берип турар чүүлдер кайы-бир үеде оларны башкаландырып турар чүүлдерден дыка артык күштүг.

Францияның Коммунистиг партиязының бодалы-биле болза, коммунистиг партия бүрүзү бот-тускайлаң байдалдарда национал харыысалгазын бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүседиринге биле дүүштүрерин чаңгыс эп негеп турар.

Эш Ж. Марше амгы үе-чадада Европаның коммунистиг партияларының мурнунга тургустунган чугула сорулгаларны тайылбырлаан. Вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын бирги ээлчегде күштелдирери эргежок чугула деп, ол чугаалаан. Францияның Коммунистиг партиязы Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң саналдап киирген 10 чүүлден тургустунган программазын деткип турар. Европаның компартиялары Чоокку Чөөн чүктүң кризизин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязынга дүүштүр таарыштыр шиитпирлээриниң улуг ужур-дузазын база үнелеп көрүп турар. Европаның айыыл чок чоруун хандырар дээш демисел ол партияларның база бир чугула сорулгазы болуп турар. ФКП нийти-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында социалистиг чурттарның саналын деткип турар, чүге дээрге, ындыг чөвүлел хурал Францияның национал эрге-ажыктарынга база дүгжүп турар. Маочу кедергей чөөн үзелдиг бөлүглелдерге удур, ол үүрмек бөлүглелчигештер чуртка кандыг-даа политиктиг салдарны чедирбейн турза-даа, шиитпирлиг демиселди ФКП-ның чорудуп турар ужурун эш Ж. Марше журналистерге тайылбырлаан. Херектиң ужуру болза, маочуларның ол чаржынчыг бөлүглелчигештери кандыг-бир медеглелдерни кылган соонда буржуаз парлалга ол медеглелдерни дораан ажыглап, кандыг-даа янзы-биле өөскүдүп, ол бөлүглелчигештерни ужур-дузалыг болдурарын оралдажып турар. Маочу бөлүглелчигештерниң ажыглап турар арга-методтары ККП-ның амгы удуртукчуларының политиказынга дүгжүп турар, ол политика эки билдиңгир болгай. Бис бо маочу бөлүглелчигештерге шиитпирлиг согуушкуннарны таварыштырган болгаш Францияга оларның шуут арлып узуткаттынарынга чедир согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлээр бис.

Маочуларның чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын ажыы-биле делегей Чөвүлел хуралынга чедир буруу шавар бис дээрзин үргүлчү айтып келген бис деп, эш Ж. Марше чугаалаан. Кым-бир кижи бо херектиң талазы-биле биске шаптыктаар болза, ол дээрге, бистиң партиявыстың иштики херектеринге холгаарлааны болур дээрзин чугаалаарывысты база ажыы-биле айтып турар бис.

Францияда президент соңгулдазы-биле холбаштыр политиктиг байдалга хамаарыштыр ФКП-ның төлээлериниң төлээлекчизи чөөн күштерниң чаңгыс эви дээш демиселдиң перспективаларының дугайын чугаалаан. Нийти программаны ажылдап кылыр болгаш аңаа үндезилээш, чөөн күштерниң чаңгыс аай кандидадын депшидер дугайында Францияның Коммунистиг партиязының саналын социалистерниң хүлээп албааныңга ФКП хараадап турар. Ооң уржуу билдиңгир — келир воскресеньеде болур президент соңгулдазының ийиги ээлчээнге демисел ийи буржуаз кандидаттарның аразынга эртер апаар. Соңгулданың бирги ээлчээниң эки түңнели болза, коммунистерниң кандидады Жак Дюклонуң улуг чедиишкинни чедип алганы болур — барык беш миллион французтар боттарының бадылаашкынын ол дээш берген. Ол болза партияның чорудуп турар чаңгыс эптиң политиказын чүүлдүгзүнгени, а Социалистиг партияның удуртулгазының чарылдырыкчы политиказын буруу шаап көргени-дир. Чаңгыс эп дээш демисел дээрге, берге демисел-дир деп, эш Жорж Марше түңнелинде чугаалаан. Ындыг болза-даа Францияның чөөн болгаш демократтыг күштери ол бергелерни ажып эртип шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

Эш Жорж Марше корреспондентилерниң салган хөй санныг айтырыгларынга харыылаан.

* * *

Июнь 10-да коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Парлалга төвүнге ГСЧП-ның төлээлериниң медеглелин номчаан. Ол медеглелде чугаалааны болза:

Америк ЮПИ информас агентилел июнь 9-та, Вальтер Ульбрихтиң чугаазының мурнунда-ла дыңнадыгны тараткан, ол дыңнадыгны ёзугаар алырга, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Вальтер Ульбрихт «Кыдат Улус Республиканы буруу шапкы дег албан ёзузунун документизин чогаадып кылырын негээн».

Айыткан «дыңнадыг» дээрге, агентилел бюрозунуң эгезинден төнчүзүнге чедир даап бодап алган хоралыг бодалы болур дээрзин ГСЧП-ның төлээлери моон-биле холбаштыр медеглеп тур. Бирээ ГСЧП ТК-ның бирги секретары Вальтер Ульбрихтиң чугаазының текстизин Парлалга төвүнге ээзи каш дылдарга тараткан болганда, журналист бүрүзү ЮПИ-ның дыңнадыының хоозун меге, нүгүлдүүнге боду бүзүреп болур. (СЭТА).

Чехословакияның энергетиказын хөгжүдериниң перспективтиг планы чоокку чылдарда элээн каш атомнуг электростанцияларны дерип тударын көрүп турар. Ам Пльзенде В. И. Ленин аттыг машина тудуушкун заводунда тургустунган дуржулга баазазында атомнуг реакторнуң тус-тус белдирлерин шылгап турар, реактор ЧССР-ниң бир дугаар атомнуг «Богунице» электростанциязынга тургустунар.

ЧУРУКТА: атомнуг дерилгениң башкарылга пультузу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ХҮН АЙТЫРЫЫ — МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

РЕСПУБЛИКА СЕМИНАРЫНДАН

Кукурузаның, сигеннерниң болгаш өске-даа мал чеми культураларының тарылгазы доозулбаан, а чер ажылдыглар дүжүт дугайын бодап турар. Колхозтарның, совхозтарның болгаш кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчуларының республика семинары июнь 6-да Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунга болуп эрткен. Республиканың кедээ ажыл-агый министерствозунуң организастааны ол семинарны эрттирер чер кылдыр «Тиилелге» колхозту шилип алганы таварылга эвес. Мал чеми бүдүрериниң талазы-биле аңаа элээн каш чыл мурнунда организастаан бригада бодунга онаашкан сорулганы чедиишкинниг күүседип, нийтиниң малын бөдүүн болгаш шыктыг чемнер-биле четчир кылдыр хандырып келген.

Семинарны кедээ ажыл-агый министри **В. Е. СЕРЯКОВ** ажыткан. Кедээ эрткен беш айларның ажылдарының түңнелин допчузу-биле чугаалааш, мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузарының чугулазынче киржикчилерниң кичээнгейин ол угландырган. Ол айтырыгны шиитпирлээринге «Тиилелге» колхозтуң удуртукчуларындан болгаш тускай эртемниглеринден хөй чүүлдү өөренип ап болур деп, эш Серяков түңнелинде чугаалааш, ол кедээ ажыл-агый артелиниң даргазынга сөс берген.

В. Е. ЕВТУШКОВ ажыл-агыйның допчу характеристиказын чугаалаан. 10 муң гектар тараа шөлдерин чогуур үезинде сайзырадырынга четчир техника колхозта бар. Техниканы ийи тускай бригадаларның, тараа болгаш мал чеми бүдүрер бригадаларының аразынга хуваарган. Эрткен чылын колхоз 560 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Ында сүттүң бот-үнези республикада эң чиик. Бо чылды-даа чедиишкинниг эгелээн. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планы күүсеттинген, чыл планын чедиишкинниг күүседириниң база он-он тонна эътти, сүттү, дүктү пландан артыкка садарының болдунар аргазы бар. Ооң магадылалы четчир санныг мал чеми болур деп, колхоз даргазы түңнелинде чугаалаан.

Индирде **А. Г. ЦВЕТКОВ.** Мал чеми белеткээр механизастаттынган тускай бригаданың ажыл-херээниң дугайын ол семинарның киржикчилеринге тодаргай чугаалаан. Ону 1964 чылда организастааш, дугуйлуг 10 тракторлар-биле, эргежок чугула кедээ ажыл-агый машиналары-биле болгаш дериг-херекселдер-биле хандырган. Бригадага 510 гектар сиген шөлүн, 450 гектар тараан сиген шөлүн, 892 гектар кукуруза шөлүн быжыглаан.

Бригаданың сорулгазы болза, хөрзүннү белеткээри, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгери, чаштырары, сигенни болгаш силос культураларын ажаап алыры, силос салыры, бүгү тараа шөлдеринден саваңны ажаап алыры болур. Кышкы үеде мал чемин сөөртүп чедирер болгаш техника септээр.

Бригаданың бүгү 16 тракторлары звенолар болуп ажылдап, күүседир ажылдан хамаарыштыр чыл дургузунда составын солуп турар. Сиген ажаап алыышкынының үезинде беш звенолар тургузар: сиген кезер үш звено, сиген сарааттаар 2 звено. Силос салыр үеде тускай звенону организастаар.

Тарааларны ажаап эгелей бээрге, бир звенону саваң бөлүп сарааттаарынче шилчидер. Артканнары ажылдың доозулган хире-чергези-биле аңгыс аңдарарынче кирер. Кышкы үеде 10 чедир тракторлар фермаларже мал чеми сөөртүрүнге ажылдаар.

Мал чеми белеткээр бригада сиген шөлдериниң дажын, деңгелиин аштаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ол бригаданы тургускан үеден эгелээш-ле, таарымча чок чылдарда безин мал чеми чедишпес чорук чок апарган. Чижээ, эрткен чылын республикага нийтизи-биле бир баш малга онааштыр 3,4 центнер чем единицазын белеткээн болза, «Тиилелге» колхозка 17,7 центнерни белеткээн турган.

Семинарның киржикчилери Г. Цветковтуң илеткелин аажок сонуургаан болгаш хөй-хөй айтырыгларны салырга, ол тодаргай харыыны берген.

Машина-трактор парыгының ажылын экижидер дугайында айтырыгны семинарга көрген. Республиканың кедээ ажыл агый министерствозунуң механизация эргелелиниң начальниги **Н. И. БАКУЛИН** ол темага илеткел кылган. Элээн каш чылдарны анализтеп көөрге, тракторнуң болгаш комбайнның кылып турар ажылының хемчээли өспейн, а эвээжеп турар болган. Ол чүге ындыгыл дээрге, машина-трактор парыгының кевүдеп турарында эвес, а тарылга шөлү эрги хевээр артып турарындадыр деп, Н. Бакулин айыткан. Машиналарның куду бүдүрүкчүлүүнүң кол чылдагааны болза, механизатор кадрларның мергежилиниң кудузунда, күш ажылды организастап турарының четпезинде болур.

Техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап турарының чижээнге «Тиилелге» колхоз кирер. Ооң чылдагааны машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазын эки организастаанында.

Ол ажылды практика кырында канчаар организастап турарын «Тиилелге» колхозтуң кол инженери **В. М. РЫЖОВ** чугаалаан.

Семинарга кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы **М. А. ХАЗБУЛАТОВ**, «Саян» совхозтуң директору **В. Г. ПАЩЕНКО**, «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының даргазы **М. Е. АБРАМОВ** олар чүве чугаалаан.

Амгы үеде Тываның кедээ ажыл-ишчилериниң мурнунда турар улуг сорулгаларның дугайын, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар кылдыр республиканың чер болгаш мал ажылдыгларының алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш, ам ап чорудары эргежок чугула тодаргай хемчеглерниң дугайын партияның область комитединиң ийиги секретары **В. Н. ФИЛИППОВ** чугаалаан.

А. ТОРИЧКО.

ХАНДЫКШЫЛДЫГ АЖЫЛДААР

Тываның аныяк натуралистери солун болгаш хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар. Кызылдың № 14 школазы бойдус эртемнериниң декадазын эрттирген, аңаа бүгү класстар идепкейлиг киришкен.

Декада хүннеринде биология талазы-биле хана солуннарны үндүрген, кежээлерни эрттирген, кинофильм көөрүн организастаан. Өөреникчилер репродукцияларлыг 70 альбомну кылган, чылдың үелериниң дугайында 40 хире чараш чуруктарны чураан, 20 ажыг илеткел-дыңнадыгларны бижээн. Тиилекчилерни илередип демдеглээн. Чижээ, Лена Курганская эң эки хана солуннуң редакторy. Юрий Лопаченко «Африканың кезекчигежи» деп макетти пластилинден эң эки кылган. Зоология талазы-биле олимпиаданың бирги черин Володя Котельников алган. Ира Вотинцеваның чыып кылган альбому эки болгаш эң чараш болган. Лена Курганскаяның бойдус дугайында бүдүн тетрады долу тывызыктар, үлегер чугаалар болгаш кроссвордтар чыып бижээн. Люда Дерпова бойдус дугайында эң дээре шүлүк бижээш, оозун кежээге номчаан. Света Смирнова аныяк натуралистер бөлгүмүнүң эң идепкейлиг кежигүнү. Бо бүгүнү түңневишаан, школачы натуралистер төрээн школазын садчыдар база «Ынак Ильичивиске» деп чечектиг клумба өстүрер деп шиитпирлээн.

Каа-Хемде Кундустуг сес чыл школазы ленинчи юбилейге аллея тургузар деп белеткенмишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге тураскааткан стендини чараш кылдыр дерээн, уругларның боттарының кылган бүгү-ле чүүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда делгеп турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга тураскааткан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Лениниң ынак чораанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүсеткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки боодал чечек дээш конкурсту Ильинканың школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектерниң санының болгаш чаражының талазы-биле бирги черни V болгаш IX класстар алган. Боттары хуузунда эки боодал чечектер белеткээннер дыка хөй болган. Ол школаның өөреникчилери фермаларга үргүлчү барып, ажаап турар бызааларын хайгаарап, малчыннарга улуг дуза чедирип келген.

Сарыг-Септиң № 2 школазының өөреникчилери бойдуска болгаш фантазияга эң эки чурук дээш конкурсту эрттирген. X класс өөреникчилери Володя Шир-оол, Валера Салчак эң эки чуруктарны чураан. Бойдус болгаш шагның үелериниң дугайында эки чогаадылгаларны Люба Кижей, Одаң-оол Куулар, Миша Орустук, Ваня Дөңгүр-оол, Вася Тожу бижээн. Өөреникчилер бойдус дугайында номчулгага хандыкшылдыг. Бүгү класстар «Юный натуралист» деп журналды чагыдып алган.

Бо школаның өөреникчилери 300 ыяшты болгаш чадаң үнүштү олуртуп, чимистиг садчыгашты тарыыр, бир скверни кылыр, чечектер тарыыр дээш ажылдап турар. Оон аңгыда 12 хаванны өстүргеш, курунеге дужаар, оон алган акша-биле ленинчи черлерже экскурсия организастаар деп шиитпирлээн.

Таңды районнуң Арыг-Бажы школазының өөреникчилериниң бойдус камгалалының талазы-биле ажылы доктаамал чоруп турар. Школачыларның дуржулга шөлүнге, совхозтуң ховуларынга өөреникчилерни ажылдадып, бойдусче экскурсиялар кылып турган, оларны бойдуска ынак кылдыр кижизидип турар. Эрткен чылын аңаа үш салгалдың аллеязын тарып олурткан, бо чылын Ильичиниң школачы чылдарынга тураскааткан аллеяны олуртуп турар. Аныяк натуралистер школазының теплицазында ногаалар болгаш чечектер рассадаларын «Россия» совхозка бээр дээш өстүрүп турар. Өөреникчилер бажың чечектерин өстүрүп, оларны өөренип, үрелештирип турар.

Өвүрнүң Хандагайты ортумак школазының өөреникчилери эм болур черлик сигеннерни өөренип турар. Бойдусче экскурсияларны удаа-дараа кылып, үнүштерни болгаш дириг амытаннарны шинчилеп көрүп келген. Борис Донгак, Витя Одан, Толя Моңгуш бойдустуң каас-чаражын чуруктарынга эки көргүскен. «Ногаан патруль» бөлгүмү солун ажылдарны кылган. Бо чылын 100 ыяшты, 100 дөс кат сыывын, дыка хөй черлик чечектерни тарыыр.

Уругларның бойдуска билиглии болгаш сонуургалын бедидер сорулга-биле Каа-Хемде Сарыг-Септиң № 1 школазы солун аас журналын эрттирген. Өөреникчилер бойдус дугайында, Лениниң бойдуска хандыкшылдыының дугайында илеткелдерни кылгылаан. Ильичиниң болгаш өске-даа шылгараңгай кижилерниң ынак чечектерин тарыгылаар. Чечек тарыыр черге Кремльдиң македин кылыр, үнүштер үрезининден Лениниң дүрзү чуруун белеткээр деп турар. Аныяк натуралистер моон соңгаар-даа солун хөй ажылдарны кылыр.

Н. ТУЛИНА

Т. Санданның «Бичии чурукчу» деп фотоэтюду.

ӨЙҮ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГЛАР

Арыглаар фабрика ажыглалга кирип, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуу түлүк чоруп турар. Моон-биле холбаштыр Ак-Довурак хоорайның болгаш район төвү — Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчы чонунуң саны сөөлгү үш чылдарның иштинде барык-ла ийи катап көвүдээн.

Ак-Довурак хоорайның болгаш районнуң партия, совет, хөй-нийти организациялары дыштанылга паркы тудар айтырыгны шиитпирлевейн келген. 1967 чылда Хемчиктиң бир ортулуунга Кызыл-Мажалыктың болгаш Ак-Довурак хоорайның албан черлериниң коллективтери нийти күш-биле дыштанылга паркын болгаш стадион тудуун чорудар дугайында райкүүском шиитпир хүлээп алган. Аныяктар шеф-биле спорт шөлдерин болгаш райпо баштаар чери аъш-чем ларёктарын тудуп кылган. Ак-Довурак хоорайның партия, совет органнарының удуртукчулары райкүүскомнуң шиитпирин күүседиринден ойталааш, Хемчик унунга боттары дыштанылга паркын тудуп алырын шиитпирлээн.

Ындыг-даа болза бөгүнге чедир Ак-Довурак хоорайда бедүүн-даа бол парк болгаш стадион кылдынмаан. Район организациялары эрткен чылын Кызыл-Мажалык артында ортулукка дыштанылга паркын болгаш стадион кылырын шиитпирлээннер. Нийтиниң шеф кужу-биле 1000 ажыг чадаң болгаш чимистиг үнүштерни ында олурткан. Ажаалга, суггарылга чогу-биле ыяштар ам кургап калган. Стадион шөлүн дескилеп кааш, кандыг-даа ажыл кылбаан. Баштайгы үезинде «Сельхозтехника» салбыры демир херим кылып эгелээш, сөөлүнде бузуп апарган. Дыштанылга паркы тудар талазы-биле үндүргүлээн шиитпирлер күүсеттинмейн турар, ону тудар-тутпазын ам кым-даа ыыттавастаан.

Ак-Довурак хоорайда болгаш районнуң колхоз, совхозтарында күш-культурага мергежилдиг аныяктарның саны чыл бүрү көвүдеп, олар спорт шөлдерин, стадионнарны дүрген кылырын четтикпейн манап турар. Спорт болгаш күш-культура талазы-биле маргылдаалар кылыр дээн аалчылар чүгле республика иштинден эвес, кожаларывыс областардан, республикалардан кээп турар. Үлетпүрлүг Ак-Довурактың ат-сураа бистиң Төрээн чуртувуста алгый берген. Ындыг болганда, районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның партия, совет, хөй-нийти организациялары дыштанылга паркын, спорт шөлдерин тудуп дерииринче кичээнгей салып, ону дүрген шиитпирлээр үе келген.

Ак-Довурак хоорай биле Кызыл-Мажалык суурнуң аразында ортулукта кылган спорт шөлдери, ларёктар, танцы шөлү болгаш өске-даа чүүлдер үрелип буудалган. Ажылчы чоннуң дыштанылгазын хандырар сорулга-биле Ак-Довурак хоорайга болгаш Кызыл-Мажалык суурга дыштанылга паркын, спорт шөлдерин тудуп кылыры негеттинип келген.

Т. ТАЛГАНЧЫК,
«Шынның» корр.

ХӨГЛҮГ ДЫШТАНЫЛГА

Таңдының Кур чер ортумак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылгазын чаңчыл болган турисчи поход-биле эгелээннер. Төрээн чериниң каас чаражын магадап, аян-чорукчуга эрге чок негеттинер чаңчылдарга өөренип, янзы-бүрү хөглүг оюннарны ойнап чорууруңга өөреникчилер ынак.

«Тиилелге» совхозтуң төвүнден 30 ажыг километр Шамбалыгның ногаан ээзимнеринче школаның 5-тен 10 класстарының өөреникчилери, 60 кижи 2 хонуктуг турисчи походка киришкен. Программа ёзугаар класс бүрүзүнүң командалары эстафетага, майгын кагарынга, боо боолаарынга, уг-шиг тывырынга болгаш чем хайындырарынга маргылдаага киришкен.

Команда зайы-биле 1-ги черни 7 «а» классчылар, 2-ги черни 6 «б» классчылар, а 3-кү черни 5 «а» классчылар алгылаан.

Маргылдаа сөөлүнде чем кылып белеткээр талазы-биле чарыш эгелээн. Чемниң кылдынган шынары болгаш ону дүрген белеткээринге командаларның тускай поварлары кызымак чорууп көргүскен. Бо талазы-биле школада кулинария башкызы М. А. Хертектиң салыышкыны бар.

Боо адарынга 30-ден 28 санны алган 7-ги классчы А. Оюнну база 26 санныг С. Сарыгларны мактавас аргажок. Майгын кагарынга, уг-шиг тывырынга маргылдаа организастыг эрткен.

Э. ТЕЖИТ.

АРАГАНЫҢ ХОРАЗЫ

Кызыл хоорайда ИХМ-ниң үш каът бажыңының баарынга бөлдүнчү берген турар кижилерни эртип чыда бо-ла эскерип каар мен. Ол дээрге хоорай милициязының ээриктер сөргедир бажыңынга хонган арагачыларның чуруун аскан самбыра чаны-дыр.

Ам оларның аразындан кол-кол үүлгедикчилерниң адрезинге кыска допчулалды демдеглевишаан, араганың хоразын бадыткаан бодалды сөглексээр бодадым.

Бажын дөңгүреги таартып алган ийи аныяк оолдуң чуруун көрген кижилер дыкала чүдексинип, ёзулуг кижизиг мөзү-шынарын оскунупкан амытаннар-дыр дээрзин чугаалажып турар. Олар чогум кымнарыл? «Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының ажылдакчылары Валерий Хрусталёв биле Владимир Куликов олар-дыр. Ийи өңнүктер айда ажылдааш, шалыңын алган дораан, ийи-үш хондур арагалап, акшазын дөгере ижип аарлар. Түңнелинде чем садып ижер көпеек безин чок, аштааш, ажылчыннар общежитиезинге келгеш, мырыңай чуттуг чүүлдерни безин чем кылдыр чип турар.

Хову-Аксында чурттап турар Григорий Федотов доктаамал ажылы чок, оорланып, арагалап базып чоруур. Ол чоокта чаа Кызыл хоорайга бир бажыңның иштин оорлааш, Туранче дезе берген. Шагдаа чери ону туткаш, чогуур хемчегни көргүскен.

Кызыл хоорайда Паром кудумчузунда 7 дугаар бажыңның 8-ки квартиразында 34 харлыг аныяк херээжен А. Дорофеева чурттап турар. Ол тууйбу заводунда ажылдап турза-даа, ажыл шагы үзер, ээрип алгаш кижилерге чалчыыр. Чоокта чаа ол арага ижиксээш, кедип чораан туфель идиин бир шил водкага садып ижип алгаш, хоорайның кудумчузунга, хөй-нийти черинге кызыл-бут базып чорда, милиция ажылдакчылары сергедир бажыңга эккелгеннер.

Бо дег барымдааларны амдаа хөйнү айтып болур. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, арага кижиниң ёзулуг дайзыны, сарыыл чок кижилер арага сүрүп чораш, аттарын, арын-нүүрүн ышкынып, кижизиг мөзү-шынарын оскунгаш, черликсий бээр дээрзин бадыткап турар-дыр.

К. КАЛЫНДҮҮ.

ЧУГУЛА ТУДУГ

ТООРА-ХЕМ ОРТУМАК ШКОЛАНЫҢ чаа тудуу эгелээ-ле ам үш чыл чедип турар. 320 олуттуг чаа телевилелдиң тускай спорт болгаш хуралдаар залдарлыг, кабинеттерлиг амгы үениң негелдезинге дүүшкен школа турар. Чаа дериг-херекселдер-биле хандыртынган турарындан аңгыда школага канализацияны, суг дамчыдылгазын база кирер. Ол ышкаш чазын кудукту каскан.

Ынчангаш Тоора-Хем ортумак школаның тудуунуң саадап турарының чылдагаанын илередир, ооң темпизин дүргедедир хемчеглерни чугаалажыр дээш райкүүскомнуң хуралын чоокта чаа эрттирген. Аңаа «Тоора-Хем» совхозтуң, Тожунуң коопаныыр ажылагый чериниң, районнуң, школаларының болгаш өске-даа организацияларның удуртукчуларындан аңгыда, Тыва АССР-ниң улус чырыдышкын министри эш Д. Б. Ондар болгаш респотребсоюзтуң оралакчы даргазы эш Ю. С. Гладилин олар база олурушкан. Септелге-тудуг, тудуг-монтаж трезинге чагырткан мында участоктуң ажылының дугайында информацияны ооң начальниги эш Толстихин кылган.

Амгы үеде бо тудуг объектизинде чүгле 19 кижи составтыг чаңгыс бригада ажылдап турар. Ажылдың организастаашкынының багайындан ол кижилер безин ажыл чок олургулаар таварылгалар бар. Бүгү материал болгаш дериг-херекселдер, механизмнер четчир болза, маңаа 40 ажыг кижи ажылдаар. Тудуг болгаш дилген ыяш материалдары чедишпейн турар, демир конструкциялар болгаш канализация, суг дамчыдылгазының дериг-херекселдери мынчага дээр Кызылдан сөөрттүнмээн.

Амгы үеде школа тудуунуң темпизин дүргедедиринге түс черге кылып ап болгу дег дилген материалдардан аңгыда, 12 тонна демир конструкция, 3 муң калбак шифер, фанер, манза негеттинип турар. Ол бүгүнү кыжын кежеп алырының аргазы чок турган, амгы үеде трестиң удуртукчулары суг оруу-биле оларны чорудуп бээрин саададып турар.

Ажылчын күжүн четче ажыглаар арга чок. Чүге дээрге амгы үеде материал чок. Бо талазы-биле участоктуң болуунуң талазындан чедир кылдынмайн турар ажылдар бар. 480 кубометр дилиг материалдарын пилорамаларны четче ажыглап тургаш, сөөртүп, дилдирип ап болур арга бар. Ынчалза-даа улус өөредилгезиниң чугула херээнге совхоз дирекциязы, коопаныыр ажыл-агыйы, ыяш ажылагыйы черлери, райпо кандыг-даа дуза чедирбээн. Ол хамаан чок түс-түс пилорамалыг организациялар дилген ыяш-биле школа тудуунга дузалажыр дугайында райкүүскомнуң шиитпирин күүсетпейн барган.

Байдал берге болганыын барымдаалааш, райкүүском бо объектиниң тудуунуң темпилерин бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Ында организастыг удуртулганы күштелдирери-биле эш Толстихинге неделя дургузунда тодаргай графиг тургузарын даалган. Ий. Азас, Тоора-Хем көдээ Соведи үш хонук хуусаада мурнакчы тудугжуларны бээрин, чайгы дыштанылга үезинде Тоора-Хем школазының үстүкү класстарындан тургустунган өөреникчилер бригадазын организастаарын сүмелээн. Ленинчи субботник эртирер район комиссиязы-биле көдээ Совет чурттакчы чоннуң массалыг шефтээшкинин чорударын саналдаан. Оон-биле чергелештир ол участоктуң ажылынга практиктиг дуза көргүзер тускай комиссияны бадылаан. Ол комиссияның чоруткан ажылын өй-өйлеп партия райкомунуң бюрозу биле райкүүскомнуң каттышкан хуралынга дыңнап турарын доктааткан.

Түс чериниң удуртур органнары мындыг хемчеглерни ап чорудуп турда, чогум ук тудугну харылап турар кереэлиг организация — тудуг-септелге, тудуг-монтаж трест (эргелекчизи эш Емельянцев) кичээнгей салбайн турар.

Ук трестиң удуртукчулары бо тудуг участогун кичээнгейге алза чогуур.

О. НАМЧЫЛАК.

АДА-ИЕЛЕРГЕ

НОМЧУП ӨӨРЕДИҢЕР

Номчулга — уругларның ийиги башкызы болур дээрзин ада-иелер билир ужурлуг. Хөй номчуттунар өөреникчиниң харыызы болгаш дыл эртемнеринге бижимел чогаадыглары кончуг шырак болур.

Ол ышкаш химия, география, история, ботаника болгаш өске-даа эртемнерге аас-биле харыызы сайзыраңгай, дылы литературлуг болур.

Бичии кижилерниң амыдыралынга ном улуг дузаны чедирип турар болганда, оларның сонуургалын бичезинден эгелеп деткиир херек. Колдуунда-ла 1—2 класстың өөреникчилеринге ада-иелер боттары номчааш, чүнү эки дээнин, чүнү багай дээнин тайылбырлап бээри чугула. Уругларының төрүттүнген хүнүнде адазы азы иези номну саткаш, оглунга азы уруунга белекке бээр. Ол номну алган эге класстың өөреникчизи ада-иезинге бир-ле дугаар дыңналдыр номчуп бээр.

Уруглар номчулгаже эмин эрттир сундуккаш, кичээлин кылбайн баарын ада-ие кичээнгейлиг хайгаараар болза эки.

Уругларының хар-назынынга тааржыр номнарны тыпкаш, бажыңга тускай черлерни уругларынга тургузары ада-иелерден негеттинип турар. Аңгы-аңгы эртемнерниң башкылары-биле сүмележип турган, уругларыңарга бажың библиотекажыгажын тургузуп бээриңерни утпаңар, ада-иелер.

Д. ДОЛЧУН,
Мугур-Аксы школазында тыва дыл башкызы.

С. ТАНОВТУҢ «ЧАЙЛАГДА» ДЕП ФОТОЭТЮДУ.

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

ПУНКТ БЕЛЕН

«Большевик» колхозтуң Чолдак-Шыравылакта кыргылда пунктузу бурун дериттинген. Пунктуну чугайлаан, девискээрин арыглаан. Ол ышкаш таңныылдың, поварның турар бажыңын чугайлаан, печказын кылган, шалазын дозулаан.

Пунктуда хачы чилидер дочууланы, деңзини септеп белеткээн, прессиниң хыналдазын кылган. Хөй турар чадагай кажааны туткаш, ооң кырын шифер-биле шыпкан. Агрегаттың 26 хачызын тургускаш, моторну белеткээн. Дүк ылгаар кижи, моторист, дарган база 26 кыргыкчылар белен.

Белеткел ажылдарынга Хомушку Манган-оол, Саая Шактар, Александр Халбың болгаш колхозтуң кол инженери Бара-Сал Чыргымай идепкейлиг киришкен. Ол ышкаш хөй чуур черни база белеткеп тургускан.

Х. Сарыг-оолдуң амгы сорулгазы В. И. Лениниң юбилейинге тураскаадып, улуг баштыңчыны тургузу сиилип чазаарын хүлээнгеш, ам ону ажылдап кирипкен. Оон-биле чергелештир колхозтуң ясли-садынга аът, инек, хөй, өшкү база сиилип турар.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

«Х Улуг хурал» колхозтуң Баян-Кол суурда 700 ажыг чадаң ыяшты тарып олурткан. Сенчен-оол, Набережная, Интернациональная кудумчуларының чурттакчылары, эмнелгениң, школаның ажылдакчылары ыяш олуртулгазынга идепкейлиг ажылдаан. Олар терек, хадын, пөш, тал, долаана, чодураа дээш янзы-бүрү ыяштарны олурткан.

Чурттакчылардан хойжу К. Ойдуп-оол, теве кадарчызы Ч. Кыргыс, бригадир О. Лапчаа, чолаачы Б. Опуг-оол, тудугжу Д. Байкзра болгаш өскелер-даа бажыннарының чанында хөй янзы ыяштарны олурткан, оон штакетниктерин кылган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

АЖЫЛЫНГА МАСТЕР

Эрги-Барлык ортумак школазының ажылчыны Хомушку Сарыг-оол чазаныр талазы-биле шеверлерниң бирээзи. Бо чылын район көрүлдезинге В. И. Лениниң портредин сиилип чазааш, бирги черни алган. Мурнуку чылдарда үскүлежип турар бугалар чазааш, ийиги черни алган. Ол бодунуң хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг, дыңнангыр, кызымак ажылдап, школаның мурнакчы ажылчыны апарган.

Сан — 10,5 болгаш 9,5

Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Т. Петросян биле Б. Спасскийниң аразында маргылдааның 20-ги салыын дөртеңги көште соңгаарлаткан турган. Ону июньнуң 10-да төндүр ойнаан. Ойнаашкын үр болбаан, делегей чемпиону чараш болгаш шырак көштерни кылган соонда, Спасскийниң ойнааны кара тала берге байдалга кире берген, ынчангаш 50-ги көште ол уттурупкан.

Ам сан 10,5:9,5 болуп, Спасский мурнавышаан турар. Дараазындагы 21-ги салыг июньнуң 11-де болган.

(СЭТА).

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОЙГУ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТУДУГ МАСТЕРЛЕРИ ӨӨРЕДИР ШКОЛАЗЫ

1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АП ЭГЕЛЭЭН
Өөренир хуусаазы бир чыл.
Кичээлдер бо чылдың октябрь 1-де эгелээр.
ШКОЛАНЫ ДООСКАННАР КӨДЭЭ ТУДУГНУҢ МАСТЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ШЫНЗЫЛГАНЫ АЛЫР.

Школа 7—8 классты дооскан 18 хардан өрү назылыг колхозтардан, совхозтардан болгаш тудуг организацияларындан келген кижилерни хүлээп алыр. Ол черлер школаже чоруткан кижилеринге материалдыг дузаны көргүзер. Школа сургуулдарга айда 14 рубль стипендия бээр.

ШКОЛАГА КИРЕРИН КҮЗЭЭННЕР: билдириишкинге допчу намдарны, билииниң дугайында херечилелди, эмчи шынзылгазын кошкаш чорудар. Паспортун боду эккээр.

Бистиң адресивис: Туран хоорай, Найырал кудумчузу 13.

ИЗИГ ХҮННЕРДЕ

Чайгы изиг хүннерде ажылдаары безин бергедей бээр болгай. Изиг хүн караандан оода-ла чиик бөрт кедип камгаланып турза эки. Даштыгаа туруп алгаш ажылдаар кижилер, ажылдаар черинге сержигеш тудуп ап, хүн караандан камгаланыр болза эки. Ол ышкаш чайын даштыгаа ажылдаар кижилер сериин черлерге дыштанып, дүштээр болза эки. Ындыг сорулга-биле майгыннарны хап белеткээр чорук кончуг чугула. Ол майгыннар ажылдаар черден ырак эвес, чоок черге турза чогуур.

Албан черлери соңгаларын дуй кожегелеп азы соңга карактарының даштыы дужунга хөлегелей пөстен хере хап ап турар болза эки. Ынчап алыр чорук хүннүң дорт херелдериниң соңга өттүр эрттирбейн баар болгаш бажыңның иштин сериин турар. Ындыг сорулга-биле доора дурту 4—5 сантиметр чуга демирлерни азы шуугайларны ара-аразы 4—5 см хос турар кылдыр чергелештир улап тургаш, соңга дужун дуглай адаа хос турар кылдыр 45 градус хире ийлендир хап алыр болза эки. Шак ынчалдыр хөлегелеп алырга хүннүң дорт херелдери соңга өттүр эртип шыдавас болгаш агаар, чырык бажың иштинге четчир хемчээлдиг турар. Ол ышкаш эжикти, соңганы хаая-хаая ажыдып каап, арыг агаарның бажыңче кирееринге, бажың иштиниң агаары үргүлчү чаартынып турарынга идигни берип турары чугула.

Изиг цехтерге болза соңга баарынга, өрээлдерниң ортаа үезинге сугну бичии-бичиилеп тарады чаштырып турар тускай хоорзаларны тургусса эки. Ол суг бусталып соолгаш бажың иштин сериидедип турар. Ол ышкаш өрээл иштин агаарладыр сорулга-биле кылган тускай херекселдерни шуптузун ажылдадып тургаш, арыг агаарны четчир хемчээлдиг ажыглаар херек. Эң ылаңгыя изиг цехтерде ажылдап турар кижилерни эмин эрттир изиргендирбес төлээде сериин, арыг агаарны бажыңче киирер.

Чайын изиг хүннерде оода курлакка чедир эът-кежин үргүлчү чуп ап чорза эки. Ол ышкаш ажылдап кедер хеп-сынын үргүлчү чуп, арыглап ап чорууру эргежок чугула. Бүдүрүлге чериниң ажылчыннары үргүлчү ажыглаптар хире чиик өртектиг ажыглалы белен суг чаштырып туруп чунар херекселдерни (душту) кылып алыры белен. Бир тускай өрээлге ийи чагыны кадай каккаш оларның үстүү аразынга суг чаштырар херекселди (душту) быжыглааш, адаанга чуңган суг чыгылып кирип турар хире улуг сава кылып каар. Ынчаарга суг чаштырар херексел-биле суг чүгүрер хоорзалар аразын резина хоорза-биле тудуштуруп каар.

Изиг хүннерде арай хос, шөлээн хеп кедери чугула, а кеткен хептиң өңү ак болур болза улам-на сериин. Чайын кижи дериткеш дыка хөй дусту чидирип турар — организмден дустар дер-биле үнүп турар, ооң ужуруңда кижиниң суксаар чылдагааны ында. Ынчангаш ол дустарны эгидип алыр сорулга-биле анаа-ла сугну эвес, аржаан сугларны, квасты биче-бичелеп ижер болза эки. Суксаан кижи дустуг шай ижерге кончуг эки. Амданныг суглар болгаш чигирбоова кижини улам-на суксадыр болгаш организмниң наиргениринге улам-на идигни берип турар. Амданныг чүүлдерден аңгы үс-чаг база-ла хөй энергияны (изигни) организмден үндүрүп турар. Ынчангаш чайын дүрген сиңниичел белоктарны болгаш витаминнерни чиир чорук чугула. Изиг хүннерде чемнениршиниң хүн чурумун биче өскертсе эки.

Бир эвес хүн караа эмин эрттир шонуп туруп бээр болза даштыгаа ажылдаар кадыг ажылдыг кижилерни эртен, кежээ ажылдадып турар ийикпе азы хаая-хаая сериттенип ап турар кылдыр чапсарладып турары чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧАРЛАЛ

«Тыва трансагентство» черинге чудурукчулер херек. Шалыны 120 рубль, оон кырынга 20 хуу шаңнал телевирп немежир.

КИНО

ИЮНЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киночылынды 10, «Аркадий Гайдар» 11.40, 1.30, «Агаарга ужуралдар» (1-ги, 2-ги сериялары) 3.30, 6.20, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бриллиантылыг хол» 9.30, 11.25, 1.20, 3.10, 5. «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу» 7, «Бриллиантылыг хол» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арнаже орук» 3.10, 7.05, «Эрткен үе-биле ужуражыг» (делгем акранныг) 5.10, 9 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 22-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин— Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС 00643